

NY MUSEIPOLITIK

- av gammal vana?

Fredrik Bensch

Examensarbete (30 högskolepoäng) i museologi för masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Karin Gustavsson

År: 2017

Title

New Policies for Museums – of old habit?

Abstract

Publicly funded culture is constantly questioned and of interest to different political forces. From time to time, Swedish Government Official Reports concerning museum policy are released. Institutionalized culture is often a tool for political rulers to influence and correct citizens in a desirable direction. The state finances the museums and wants something in return.

In 2015 the Swedish Government Official Report Ny museipolitik 2015:89 (New Policies for Museums) was released. The purpose was stated to be a new alignment for the Swedish museum policy. This resulted in several proposals. Among other things a new law and a new museum authority was suggested. The focus of this essay is not to discuss these proposals. Instead, the Swedish Government Official Report with the consultative procedure or circulation of the report, will be subjected to a discourse analysis. Of interest has been how dominance and subordination has been occurring and reproduced.

How shifting and open is actually the view on the museums and cultural heritage, and what order of the discourse has been established and is being maintained in the Swedish Government Official Report Ny museipolitik 2015:89 and the consultative procedure or circulation of the report? How is the issue handled within the discourse? What language, which reasoning, divisions and categories are presented?

The Government has a certain narrative derived from an underlying history of emancipation and enlightenment. This study shows that the state wishes to hold an interpretation precedence in a number of questions. The Government decides what is meant by, for example, democratic participation, tolerance and diversity. Culture is said to help increase diversity, promote gender equality, increase democratic participation, etc. The instrumental value of culture is highlighted in Ny museipolitik 2015:89.

In order to safeguard the dominance, a series of exclusionary procedures are utilized. The point is that a renewal of dominance can hardly be done within the framework of the discourse. Instead, the same order is repeated over and over again — not to renew, but to cement the old order, or even to expand the state's dominance.

Keywords

ABM, museologi, SOU, statliga utredningar, diskursanalys, kulturpolitik, ALM, museology, Swedish Government Official Reports, Government commissions of inquiry, public investigation, discourse analysis, cultural policy

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte.....	6
1.3 Forskningsfrågor och källmaterial.....	6
1.4 Disposition.....	6
2 Teori och metod	8
3 Forskningsläge	11
4 Analys	16
4.1 En ny statlig museiutredning initieras.....	16
4.1.1 Regeringen ger kommittédirektiv 2014:8.....	16
4.1.2 Promemoria inför Museiutredningen 2014/15.....	19
4.2 Utredningen Ny museipolitik 2015:89.....	21
4.2.1 Tidsanda och förändring.....	21
4.2.2 Berättelsen om centralmuseerna.....	23
4.2.3 Uppdraget, verksamheten och målen.....	24
4.2.4 Mångfald, jämställdhet och tolerans.....	25
4.2.5 Kunskap och makt.....	26
4.3 Bedömningar och förslag.....	28
4.4 Remiss av Ny museipolitik 2015:89.....	31
4.4.1 Allmänt.....	31
4.4.2 Bekännelser, applåder och reservationer.....	32
4.4.3 Skeptiska och negativa invändningar.....	35
4.4.4. Bortom diskursens ramar.....	38
5 Resultat och sammanfattning	40
6 Käll- och litteraturförteckning	46
6.1 Källmaterial.....	46
6.2 Litteratur.....	47

1 Inledning

Dagens svenska museer har kommit att utvecklas till väletablerade institutioner. De har under tidens gång organiserats på olika sätt, och tjänat olika syften - men de har ändå *tjänat* något eller någon under sin i vissa fall månghundraåriga existens. Ibland har samlingarna som sådana uppkommit i form av privata kuriosakabinett, som vetenskapliga samlingar knutna till forskningsinstitutioner, eller på ett direkt statligt initiativ etcetera. När museerna hamnat under offentlig förvaltning och drift har de på ett eller annat sätt ingått i de styrandes samhällsprojekt. Museiverksamheten har finansierats med lite skiftande motiv - ibland har man uppgett sig vilja lära och bilda besökarna, ibland haft starka undertoner av att vilja fostra goda lojala medborgare, eller främja en jämställd och demokratisk utveckling. Gemensamt har dock varit att man velat påverka besökarna på ett eller annat sätt och fronta vissa perspektiv.

1.1 Bakgrund

Under Kulturdepartementet lyder centralmuseerna. Härtill räknas tio myndigheter och fyra stiftelser under vilka ett större antal museer styrs. För att tala om några kan Nordiska museet, Stiftelsen Skansen, Nationalmuseum, Moderna museet, Statens historiska museer och Statens maritima museer nämnas. Dessutom ger staten direkta bidrag till ytterligare tio museer. Under staten lyder även till museerna nära anknutna myndigheter såsom Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Forum för levande historia etcetera. Bidrag får även Riksförbundet Sveriges museer, och summa summarum lägger staten (2014) 1 386 miljoner kronor på museer och utställningar. Statliga bidrag fördelas även till de regionala museerna. Under 2012 avlades åtminstone 17,4 miljoner besök på museerna, vilket sägs göra Sverige till det land som har flest museibesök per invånare i världen (SOU 2015:89, s.341-342). Med *museerna* avses fortsatt i uppsatsen *centralmuseerna*, såvida inget annat anges.

2010-talets kulturpolitiska fält kan vara svårt att greppa och överblicka, möjligen delvis beroende på att vi ännu saknar tidsmässig distans, men även då ämnet kulturpolitik är komplext, mångfacetterat och tvärvetenskapligt till sin karaktär. I Riksantikvarieämbetets omvärldsanalys *Trender i tiden 2010-2015* träder en bild fram som dels är deskriptiv, dels visionär. Man säger sig vilja skapa insikt och förståelse för ett samhälle "i ständig förändring" och utarbeta en strategi "för att navigera i dess skiftande landskap" (Riksantikvarieämbetet 2012, s.3). Denna syn, att ingenting *är*, utan att allting befinner sig i ett ständigt *blivande* går att spåra ända tillbaka till de försokratiska tänkarna, och har väl till stor del lyfts in i den kulturpolitiska diskursen via de bitvis ganska tongivande postmoderna idéerna som gjort sig gällande under de

senaste decennierna - vi befinner oss genomgående, enligt detta synsätt, *efter det aktuella*, i en flyktig och svårfångad tillvaro. Riksantikvarieämbetet lyfter fram sju trender som man säger sig ha identifierat och som bedöms vara viktigast:

1. Kulturen lyfts allt mer fram som betydelsefull för utveckling och tillväxt
2. Människors syn på landskapet förändras
3. Klimatfrågan får allt större genomslag i politiken och samhället
4. Information söks, skapas och sprids på nya sätt
5. Fler är med och definierar kulturarv
6. Kraven ökar på att myndigheter ska samverka
7. Ansvaret ökar på regional och lokal nivå för kulturpolitikens genomförande

(Riksantikvarieämbetet 2012, s.5)

Dessa trender, eller kanske rättare sagt denna prioriteringsordning, har möjligen formats och kommit till stånd i en kulturpolitisk diskurs som kan tänkas genomsyra kulturarvsområdet i stort, så även den för denna uppsats aktuella museidiskursen. Riksantikvarieämbetet säger sig vilja sprida och kommunicera sin omvärldsanalys såväl internt som externt, då den bedöms ha ett brett användningsområde (Riksantikvarieämbetet 2012, s.9). Resultatet har utkristalliserat sig genom bland annat vad man kallar för en intuitiv trendspaning med trendvärdering, och en drivkrafts- och konsekvensanalys (Riksantikvarieämbetet 2012, s.11). För en utomstående är det lätt att slås av känslan att man hållit upp fingret i vädret för att se åt vilket håll det blåser. För att formulera det mindre välvilligt verkar Riksantikvarieämbetet ha studerat vad de ekonomiska och politiska krafterna vill, och hur Riksantikvarieämbetet kan tillmötesgå detta.

Museerna utgör tillsammans med många andra verksamheter det kulturpolitiska området. För att ge legitimitet åt verksamheten, för att bevara och utveckla den, måste det på något sätt framgå att den är önskvärd eller samhällsnyttig inför medborgarna eller skattebetalarna. År 2015 har den statliga utredningen *Ny museipolitik* lagts fram, även Museiutredningen kallad, samtidigt som museernas roll och uppdrag debatterats ur olika läger i det offentliga rummet. Vid den tidpunkt då materialinsamlingen för uppsatsen slutfördes hade ännu ingen proposition lagts, utan regeringen skickade den 8 december 2016 över en remiss till Lagrådet som först den 23 februari 2017 resulterade i propositionen *Kulturarvspolitik 2016/17:116*.

Hur museet som institution ska formuleras, motiveras och organiseras i dagens Sverige enligt uppdragsgivaren - i denna uppsats fall staten – är en fråga vars relevans återigen aktualiserats. I den statliga utredningen *Ny museipolitik 2015:89* skriver man dock att: “Varje tid vill uppenbarligen profilera sig mot perioden dessförinnan och har därför haft en tendens att definiera tidigare museiverksamhet i arkaiserande termer. Det är dock ofta likartade saker man tar avstånd från och själva ambitionen att blicka framåt är egentligen liknande i olika tidsperioder” (SOU 2015:89, s.254).

Ämnet har i sig självt en politisk laddning. I spänningsfältet hamnar olika uppfattningar om vad som är kulturpolitikens uppgift. Frågan om kulturen har ett “värde i sig”, eller om dess värde främst är instrumentellt är satt under diskussion. Andra frågor som i dessa sammanhang rör sig i hetluften är om kulturpolitiken ska användas för att påverka eller opinionsbilda - för att fostra, dana och korrigera. Vissa menar att den offentligt finansierade kulturen ska vara samhällsnyttig på andra sätt

och generera ekonomisk tillväxt. Frågor av detta slag hänger till stor del samman med vilken politisk uppfattning man har, om var gränsen mellan det kollektiva och det individuella ska dras. Oavsett var man landar i dessa diskussioner verkar alla parter införstådda i den slagkraft som de kulturpolitiska institutionerna har. Det handlar om vilken samhällsberättelse som ska torgföras och ges ett spelrum. Det handlar också om vad man väljer att *inte* visa och berätta. Varför anses det värt att lägga ner pengar på verksamheten, och vad vill man ha ut i gengäld - vad ska det leda till eller alstra?

1.2 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka och utröna vad Kulturdepartementet och de politiska makthavarna säger *egentligen*? Är det som gör anspråk på att vara en ny museipolitik verkligen nytänkande och förnyelse, eller snarare ett exempel på hur staten - av gammal vana - återupprepar och reaktualiserar vad man tidigare sagt?

1.3 Forskningsfrågor och källmaterial

I denna uppsats kommer fokuseras på de idéer och resonemangsstrukturer som förs fram av de statliga utredarna. Hur "föränderlig och öppen" är egentligen synen på museerna och kulturarvet, och vilka dominansförhållanden förekommer och vidmakthålls inom den kulturpolitiska museidiskursen - mer preciserat i *Ny museipolitik* (SOU 2015:89) med tillhörande remissvar? Av intresse är hur man hanterar frågan inom diskursen; vilka kommer till tals, och hur reproduceras diskursens ordning? Vilket språk, vilka indelningar och kategorier förs fram? Vad nämns och vad utelämnas? I fokus hamnar hur man talar om sin egen roll i förhållande till samhället och dem som man säger sig rikta sig till, det vill säga allmänheten eller medborgarna. Som nämnts ovan överlämnades regeringens kulturarvsproposition till riksdagen först den 23 februari 2017. Om detta skett tidigare eller om uppsatsen skrivits senare hade den varit ett givet källmaterial. Nu kom den i ett skede då materialinsamlingen redan var slutförd, det vill säga allt för sent för att kunna ympas in i uppsatsen givet de tidsramar och den planering jag haft att förhålla mig till.

1.4 Disposition

I kapitel 1 har avsikten varit att ge en *bakgrund*, förklara uppsatsens *syfte* samt redogöra för de *forskningsfrågor* som ställts samt det *källmaterial* som är föremål för undersökningen.

I kapitel 2 tas uppsatsens grundläggande *teoretiska perspektiv* och utgångspunkter upp. Det teoretiska angreppssättet är i detta fall att göra en diskursanalys av den

statliga utredningen *Ny museipolitik 2015:89* med tillhörande remissvar. Teorin tillhandahåller ett tolkningsmönster delvis i form av en rad utestängningsprocedurer och kontrollmekanismer. Dessa ska appliceras på källmaterialet, och blir i någon mån på en och samma gång såväl en teori som en metod – men mer om detta senare.

I kapitel 3 målas ett *forskningsläge* upp. Detta innehåller, som alltid, ett urval av olika upptänkliga sätt att förhålla sig till museipolitiska dokument, dock med ambitionen att försöka avspegla de tongivande förhållningssätten och komplikationerna i den mån de har någon relevans för uppsatsens syfte och forskningsfrågor.

En medveten strävan har varit att försöka hålla de inledande styckena korta och avskalade i avsikt att undvika en alltför framtung text. Ambitionen har istället varit att lägga fokus på själva diskursanalysen av källmaterialet. Om detta är en styrka eller svaghet kan diskuteras – i någon mån är det också en fråga om design. Att tillämpa diskursanalysen och att hela tiden försöka återkomma till pudelns kärna har varit i blickfånget.

Uppsatsens *analys* i kapitel 4 inleds med en återblick på regeringens kommittédirektiv 2014:8, som finns bilagerad i *Ny museipolitik 2015:89*. Här får vi nödvändig information om de förutsättningar regeringen gav vid utredningsuppdragets utformning. De av Kulturdepartementet tillsatta utredarna fick därefter i uppdrag att till politikerna leverera en Promemoria inför Museiutredningen 2014/15 – även denna finns som bilaga till *Ny museipolitik 2015:89*. Här försöker man i någon mån känna av museisektorns inställning till den rådande situationen, den stundande utredningen och eventuella framtida reformer. Värt att notera och understryka är att jag inte har för avsikt att studera Museiutredningens lagförslag och bedömningar i sig, utan istället den diskursiva ordning som kommer till uttryck. När det gäller själva Museiutredningen har jag valt att strukturera analysen utifrån olika teman för att behålla fokus på de för uppsatsen relevanta delarna och passagera istället för att leverera en genomgång av Museiutredningen från pärm till pärm. Museiutredningens bedömningar och förslag hanteras därefter för sig, och samma sak gäller här som tidigare. Själva förslagen är inte i centrum, utan hur man förhåller sig till den diskursiva ordningen.

I avsnitt 4.4 *Remiss av Ny museipolitik 2015:89*, har de inkommande svaren delats in i olika underavsnitt utifrån olika teman, även om de i flera fall kan sägas överlappa varandra. Eftersom utredningen skickades på remiss till hela 262 instanser är det som källmaterial något spretigt, skiftande och svårhanterligt. Avsikten har varit att undersöka hur remissinstanserna förhållit sig till den diskursiva ordning som påbjudits och skapats i interaktion mellan parterna. Olika nedslag och exempel kommer därför lyftas fram.

I det avslutande kapitel 5, *Resultat och sammanfattning*, ges ett sammandrag av uppsatsen och med bred pensel tecknas vilka slutsatser som dragits.

2 Teori och metod

Begreppet *institution* i vid bemärkelse är yvigt och svårt att fånga. Man skulle kunna beskriva det som en form eller uppsättning av trögrörliga kollektiva överenskommelser, såväl uttalade som outtalade, som reglerar hur vi beter oss mot varandra. De kan vara öppna och synliga, dunkla och svåråtkomliga. De ramar som institutionen utgör har en funktion, då de syftar till att styra, reglera eller korrigera våra beteenden och handlingsmönster. Denna långsiktiga överenskommelse för vår samvaro har såklart vinnare och förlorare, mer eller mindre tydliga avsändare och mottagare (Jönsson, Persson, Sahlin, 2011, s.9-12). Offentligt finansierade och organiserade institutioner, i detta fall museer, behöver på ett annat sätt än informella institutioner formulera och motivera sin roll och sin funktion. Museet har till sin uppgift att “producera och förmedla kunskap, kulturellt fotade föreställningar och perspektiv på människan, naturen och samhället” (Jönsson, Persson, Sahlin, 2011, s.51). Att påverka museibesökarna, eller att korrigera eller styra, utgör en del av det kulturpolitiska uppdraget, även om museiinstitutionerna ibland hävdar eller önskar en roll såsom fria eller oberoende i exempelvis upplysningens tjänst, eller såsom emancipationens förlösande barnmorska. Institutionerna, i detta fall museerna, formas dock alltid i ett sammanhang, och verkar i en samhällelig kontext - eller med andra ord i en diskurs.

Diskursanalys fokuserar på relationen mellan makt och kunskap. Vetandet, indelningen och kontrollen är grunden för makten. Institutionerna skapar inte makten, utan makten organiseras och kanaliseras genom en social praktik eller handling i ett förhållande mellan över- och underordnad. Det är i språket och det som sägs som de sociala relationerna som makten manifesteras och blir synlig. Det finns alltså, enligt detta synsätt, ett glapp mellan verkligheten och de intryck vi har - här emellan står representationen av verkligheten. (Alvesson & Sköldberg 2015, 367-371).

Diskurserna uppkommer inte slumpmässigt, utan har sitt ursprung eller genealogi i viljan till makt. Makt skapas, menar den franske filosofen och idéhistorikern Michel Foucault, via utestängningssystem som bärs upp med hjälp av institutionellt stöd. Makt handlar alltså om “hur kunskap används inom ett samhälle - hur den värderas, distribueras, fördelas och så att säga attribueras” (Foucault 1993, s.13). Diskurserna utövar även kontroll över sig själva i inre procedurer, där vissa principer rörander organisation och klassifikation råder samt om hur dessa ska paketeras och förmedlas. Praktiker som hotar eller kan påverka den aktuella diskursen stöts bort (Foucault 1993, s.16). Diskursanalys handlar således inte primärt om att lokalisera makten *i sig*, utan om hur diskursen verkar genom det som sägs och skrivs.

De offentlig finansierade museerna har, och har alltid haft, till uppgift att torgföra vissa perspektiv på människan och samhället genom hur de organiserar och

presenterar verkligheten, vilket styrs och formas av det kulturpolitiska uppdrag de fått. Kulturen blir här till ett *instrument* för att reproducera och vidmakthålla vissa föreställningar, ett verktyg för att fostra och korrigera medborgarna. Det handlar om en viss samtalsordning, hur man bör eller får tala om något, och hur detta organiseras och kontrolleras av diskursen. Eller som Foucault skriver:

Alla vet att man inte får säga allt, att man inte kan tala om vad som helst när som helst och, slutligen, att inte vem som helst får tala om vad som helst. Tabuerade ting, ritualer för olika tillfällen, det talande subjektets privilegierade eller exklusiva rätt: här har vi ett spel mellan tre typer av förbud som korsar, förstärker eller tar ut varandra och bildar ett komplicerat galler i ständig förändring. Jag vill bara nämna att de områden där gallret idag är som tätast, där de svarta rutorna är flest, är sexualitetens och politikens områden.

(Foucault 1993, s.7-8)

Oavsett om Foucault har rätt eller fel i sina grundantaganden, väcker han tankegångar vissa invändningar och problem. Ontologiskt kan man läsa in en form av platonisk dualism i hans förhållningssätt - det finns en *verklighet* och sedan en *verkligare verklighet* som ter sig förtäckt och dold för oss, en *Mayas slöja* som genom diskursanalys kan kläs av för att komma närmare *de egentliga* förhållandena eller för att blottlägga sakernas tillstånd och inbördes relation. Eller som Foucault själv uttrycker det: "Det är alltid möjligt att man råkar säga det sanna i utanförskapets vildmark, men i det sanna är man endast om man lyder 'diskurspolisens' regler, vilka man måste aktivera på nytt i varje diskurs (Foucault 1993, s.25). Alltså å andra sidan, som professorn i genusvetenskap Siv Fahlgren skriver:

Att över huvud taget tala om metod i samband med filosofen Michel Foucault och hans diskursbegrepp ter sig motsägelsefullt, om man med 'metod' menar ett sätt att nå 'sann kunskap om verkligheten'. För honom finns det ingen privilegierad diskurs varifrån 'sanningen' om världen kan upptäckas och därmed inte heller någon enhetlig metod att följa. Vi begrundar över huvud taget inte 'verkligheten'- diskurser korresponderar inte på detta sätt med verkligheten. Vi konstruerar snarare vår verklighet begreppsligt via diskurser, och det vi [...] sedan begrundar är våra diskurser.

(Fahlgren 1998, s.18)

Utgångspunkten är konstruktivistisk. Då samhället ses som en social konstruktion är det inte verkligheten vetenskapen studerar utan föreställningar om verkligheten skapade genom interaktion mellan människor utgörandes en diskurs (Beckman 2005, s.90). Oberoende av hur det ligger till med detta, så uppstår vid diskursanalys uppenbara metodologiska problem. Vilken människa är, enligt ovan, kapabel att se bakom språket och träda ur den idé- och tankevärld som skapar och utgör ens föreställningsvärld? Jag tänker mig snarare att en diskursanalys är en intention eller kanske en avsiktsförklaring att via ett kritiskt genealogiskt tolkningsmönster försöka skärskåda strukturen i vissa resonemang, och vad detta betyder för inblandade parter i den studerade diskursen; vad tal, texter och sociala praktiker *gör* med oss genom vad de *säger*, och vad de härigenom reproducera och vidmakthåller för bakomliggande dominansförhållande. Man behöver inte krasst se det som att det handlar om att *medvetandegöra*, utan tillvägagångssättet syftar i lika hög grad till att skapa en *förståelsehorisont* utifrån ett visst kritiskt perspektiv, och ligger på ett sätt därför ganska nära ett hermeneutiskt förhållningssätt.

Med andra ord är det inte helt lätt att utveckla några metodologiska grundprinciper utifrån Foucaults teorier (Alvesson & Sköldberg 2015, s.375). Siv Fahlgren benar dock med föredomlig klarhet ut och identifierar olika utestängningsprocedurer för att ordna och kontrollera diskursens gränser:

1. *Regler och förbud gällande vad som får sägas och av vem.*
2. *Uppdelning i motsatser eller dikotomier, och förkastande av den ena av de två polerna. Som ett exempel kan uppdelningen i förnuft kontra känsla/vansinne ges. Denna uppdelning utgör en av grunderna för vetenskapliggörandet, mellan den studerande och det studerade.*
3. *Motsättningen mellan det sanna och det falska. Foucault menar att denna uppdelning som är godtycklig och flytande historiskt sett vidmakthållits av en mängd institutioner, ofta med våld och tvång. Den moderna vetenskapen, där kunskapen är evidensbaserad och nyttig, har en sanningsdiskurs kommit att formera sig. Viljan till sanning inom denna ram menar Foucault är ett begär efter makt, och att det vetenskapliga maskineriet är avsett att utestänga och innesluta. Att göra sig till den som uttolkar och uttalar sanningen med vetenskapen i ryggen är försåtligt, då det inte bara syftar till att utvinna något fruktbart, mjukt och universellt - man vill också härigenom ha makt.*
4. *Diskursiv självkontroll - vissa diskurser är "ständigt [...] sagda, förblir sagda, återstår att säga". Kommentaren fungerar här som en intern diskurskontroll - dess uppgift är att reproducera och vidmakthålla det som är centralt inom diskursen, att outtröttligt upprepa.*
5. *Disciplinerna. Vill man tala om nya frågor, nya områden, eller med nya metoder och ramar som inte redan ingår i disciplinen, riskerar man att placeras utanför diskursen.*
6. *Gallringen bland de talande subjekten, det vill säga mellan dem som tillåts och inte tillåts tala. Det finns bestämda krav och ritualer för att få komma in i diskursen och där yttra sig (Fahlgren 1998, s.20ff).*

Jag kommer i den kommande studien försöka fokusera på ovanstående procedurer och kontrollmekanismer, som Foucault menar ständigt reaktualiseras i en mångfald av tvångsprinciper, där dess funktion är att fixera diskursens gränser - för att i förlängningen dominera och utöva viljan till makt (Foucault 1993, s.25-26).

3 Forskningsläge

Jenny Johannisson vid Centrum för kulturpolitisk forskning vid Högskolan i Borås har i rapporten *Förändringar i kulturpolitikens geografi* (2010) undersökt hur kulturpolitiker och kulturtjänstemän som är direkt inblandade i kulturpolitisk maktutövning formulerar sig kring kulturpolitik. I denna diskurs eller vad hon kallar för berättigandegemenskap ingår professions- och medieföreträdare som tillsammans formulerar och berättigar sin roll och position i förhållande till varandra. Här avgörs vilka regler och kriterier som gäller, och vilka åtskillnadsmekanismer som institutionaliserar den kulturpolitiska diskursen. Johannisson menar att den kulturpolitiska maktutövningen och berättigandegemenskapen håller på att vidgas och decentraliseras, och att förändringen har skett i relation till ändrade samhällsvillkor. Detta beror delvis på att den ekonomiska fördelningen mellan statliga och regionala instanser samt mellan olika slags kulturproducenter har spridits. De ekonomiska förhållandenas eventuella förändring står dock inte i undersökningens fokus, utan snarare ligger intresset på den process som brukar kallas för policymaking, eller hur man formulerar politiska problem och lösningar (Johannisson 2010, s.22-23). Även om Johannisson i sin undersökning valt att titta på kulturpolitiska förändringar i två olika regioner, äger studien relevans även i detta forskningsläge, då de begrepp, aktörer och positioner, eller den *diskursiva ordning* som kommer till uttryck, har sipprat ner och styrt utformningen även på regional nivå. Johannisson skriver:

I nästan samtliga dokument påtalas således - i direkta eller indirekta termer - kulturpolitikens uppdrag att bidra till yttrandefrihet, jämlikhet, mångfald, självständighet, bevarande och bruk av kulturarv samt bildning (Statens kulturråd 2009a). Samtliga dokument kombinerar ett fokus på professionella konstutövare med ett fokus på medborgarnas deltagande i kulturlivet, både som brukare av professionellt kulturutövande och som utövare av kultur. Den dubbla utgångspunkten i å ena sidan ett estetiskt och å andra sidan ett antropologiskt kulturbegrepp artikuleras således genomgående, ibland explicit och ibland implicit. På samma sätt ingår i strategierna en explicit eller implicit distinktion mellan icke-instrumentell kulturpolitik - där konstens egenvärde lyfts fram - och instrumentell kulturpolitik - där målsättningar som ligger bortom konst och kultur vägs in.

(Johannisson 2010, s.49)

Johannisson menar att även om skillnader finns så råder en huvudsaklig samsyn i dokumenten. En annan intressant sak att ta fasta på är hur utvecklingsbegreppet används på regional kulturpolitisk nivå: man talar om "samhällsutvecklingen", "medieutvecklingen", "konstnärlig utveckling" eller "personlig utveckling". Johannisson pekar på att det kulturpolitiska ansvarsområdet har vidgats, och att den konsensus som finns kring just målsättningarna är starkare idag än för tio år sedan, även om det rent konkret kan finnas motsättningar i frågan om vem som ska göra vad (Johannisson 2010, s.49-51).

I avhandlingen *Festligt, folkligt, fullsatt* (2014) studerar Carl-Johan Svensson museet som historieförmedlande arena, mer specifikt Statens historiska museum i Stockholm i didaktiskt hänseende. Fokus ligger inte på de bakomliggande kulturpolitiska intentionerna, utan på de offentligt framförda synpunkterna på den publiktillvända verksamheten från 1990-talet fram till 2011. Den politiska kopplingen, med instruktioner, fördelningen av ekonomiska resurser samt regleringsbrev utgör ändå i någon mån en beståndsdel i de diskussioner som avhandlingen tar upp - i blickfånget hamnar målkonflikterna i den offentliga debatten rörande de offentligt finansierade museerna samt deras roll i samhället. Svensson intresserar sig alltså till begränsad del för de såväl inom- som utommuseala orsakerna bakom de olika ståndpunkterna i frågan om vad museerna bör ställa ut (Svensson 2014, s.13-15). I avhandlingen lyfts fram att museisektorn sedan mitten av 1900-talet varit föremål för ett ganska svagt politiskt intresse, och att det sedan dess funnits en samsyn mellan staten och museerna om vad som ska visas, att inriktningen legat på det framåtblickande och samhällsbyggande. De senaste decenniernas satsningar på att ge museerna en större publik menar Svensson ska ses som en önskan att ge museerna en starkare position i samhällslivet, och en ökad statlig vilja att ägna sig åt identitetsdanande verksamhet (Svensson 2014, s.300-301). En iakttagelse är att:

[...] den generella bilden som ges i de behandlade debatterna är att museer bör knyta an till dagsaktuella frågor. Museet säger sig vilja problematisera och utmana nationella narrativ, men samtidigt är museets i sig genom sitt ansvarsområde en upprätthållare av just ett nationellt narrativ.

(Svensson 2014, s.302)

Det går alltså att se det som att museet i någon mån reproducerar trender och föreställningar som cirkulerar i den svenska samhällsdebatten, även om det ofta sägs vara under förövändning att ifrågasätta just dessa. Svensson menar att centrala konfliktlinjer har handlat om huruvida museet ska vara historieförmedlande eller historiekommunicerande. I 2014 års förändringsplan för Statens historiska museer står att man "ska utgå från ett inkluderande kulturarvsbegrepp och historiebruk [...] Vi ska vara uppmärksamma på och arbeta för att bryta vanemässiga tankemönster och diskriminerande strukturer, hos oss själva och i samhället". Man säger sig vilja utmana och överraska samt utveckla nya former för kreativitet och olika mångfaldsperspektiv (Svensson 2014, s.306). Beträktat utifrån är mitt intryck att det ter sig ganska paradoxalt - formuleringarna känns förutsägbara, vanemässiga och till stor del självbekräftande. Svensson går inte lika långt i sina slutsatser, men menar att ovanstående trend i princip är accepterad i de flesta läger "även om enstaka debattörer är av en motsatt ståndpunkt" (Svensson 2014, s.308).

Johan Lund har i sin avhandling i vetenskapsteori, *Museet vid korsvägen* (2016), tagit sin utgångspunkt i Världskulturmuseet i Göteborg, i syfte studera det sammanhang som möjliggör museet och dess vetanden om samtiden. Lund menar att detta uppstår genom en rad relationer och sammanhang, där *museala praktiker*, ett *samtidsdiagnostiskt fält* och ett *offentligt rum* sätts i förbindelse med varandra. Det samtidsdiagnostiska fältet sträcker sig över ett brett område utsagor om världens beskaffenhet, och tar sin utgångspunkt i såväl akademisk-teoretiska som icke-vetenskapliga redogörelser. Dessa impliceras till viss del i det offentliga rummet, där

myndigheter och politikområden, kulturdebatter, läroplaner etcetera ryms. Dessa sätts även samman i en invecklad relation eller i olika modus med ett *demokratiområde* som rör medborgarskapet, offentligheten med mera. Tillsammans har ovanstående satts i rörelse, och möjliggjort den verksamhet som äger rum under Världskulturmuseets hölje. Vad är då Världskulturmuseets för projekt? Lund menar att museet innebär vad han kallar för ett bekännelsemaskineri. Han skriver att:

[...] likheten mellan Världskulturmuseet och Kejsar Fredriks propå om att 'resonera så mycket ni vill, men lyd' skall inte överskattas. Båda syftar visserligen tillbaka på att en viss doktrin skall åtlidas men deras praktiker är av helt vitt skilda slag. Att *bekänna* medför inte per automatik ett lydnadsförhållande. Det *primära modus* som organiserar Världskulturmuseets vetanden om samtiden är alltså *bekännelse*, en form för reflektionen vilken utgörs av två moment; dels en *självrannsakan*, där vi konstituerar oss som examinationsobjekt inför oss själva och dels en *konfession*, det vi bekänner oss till.

(Lund 2016, s.331)

Konfessionen handlar om en bekännelse till de mänskliga fri- och rättigheterna, och projektet Världskulturmuseet handlar om att etablera en medborgerlig offentlighet. Lund menar att Världskulturmuseets rubbat det etablerade sättet att bilda vetanden utefter autonoma museala ämnesdiscipliner. Syftet har istället varit att skapa en infrastruktur för ett kritiskt resonemang snarare än en infrastruktur för hanterat av minnesmärken. Världskulturmuseet har inneburit en förskjutning rörande vilken slags institution ett museum ska vara - man har rört sig från att minnas till att kritiskt resonera, från *representativ* demokrati till *dialogisk* demokrati - inom vissa ramar eller i enlighet med vissa *tanke- eller modusscheman* (Lund 2016, s.331-333).

Tobias Harding vid Linköpings universitet söker i snarlika vatten i sin artikel "Mångfald och splittring" i Svenska Unescorådets skrift *När bläcket har torkat. Vad gör vi nu?* (2010), såtillvida att frågan om vad museet *varit*, vad dess uppgift *är*, och vad museet kan eller ska komma att *bli* hamnar i fokus. Han tar sin utgångspunkt i Unescos mångfaldskonvention, vars genomslag kan diskuteras, eller som han skriver: "Relationen mellan förändringarnas syften, argumenten för dem och deras konsekvenser är ofta allt annat än enkel" (Harding 2010, s.46). Harding avser i sin artikel dels iakttä de nya normer som Unescos konventioner fört in i den svenska kulturpolitiken samt implementeringen av dem. Här hamnar även synen på kultur i blickfånget, och summariskt kan sägas att Harding menar att man i Sverige tidigare haft en universalistisk föresats då "det i stor utsträckning har handlat om att upplysa folket och därmed göra det mer kultiverat" (Harding 2010, s.47). Kultursynen har varit estetisk, då man menat att det funnits god och dålig kultur, oberoende av tid och rum. Unesco däremot har snarare hållit sig med en mix av en etisk snarare än en estetisk universalism, samt en partikularistisk kultursyn. Unesco har lyft fram partikulära måttstockar, där man istället för universella kulturella världen har sett det som att olika kulturer, folkgrupper eller etniciteter har sina egna partikulära kulturella värden. Statens uppgift har därför enligt detta synsätt blivit att säkerställa de olika etniska gruppernas nationella kultur. Partikularistisk etnonationalism och mångkulturalism ligger till stor del i linje med varandra, och den universella komponenten utgörs väl snarast av en strävan att bevara vad man menar är världens många gemensamma kulturer (Harding 2010, s.46-49). Denna spänning mellan de

båda synsätten ger, enligt mitt intryck, ett ofta paradoxalt förhållningssätt i de kulturpolitiska dokumenten.

Harding noterar att "mångkulturalismen som kulturpolitisk ideologi" infördes på allvar i och med 1996 års kulturproposition (Harding 2010, s.54). I denna proposition las också förslaget till Världskulturmuseet i Göteborg fram för att "främja kontakterna mellan svenska och utomsvenska kulturer" (Harding 2010, s.54). Denna syn, uppdelning eller dikotomi mellan olika essentiella etniska kulturer menar Harding ska ses som ett försök att leva upp till Unescokonventionernas internationella kulturpolitiska normer, även om andra komponenter beroende av den svenska kontexten fortsatt existera parallellt. Mångkulturalismen kom i Sverige att användas som ett instrument för att "påverka värden och för[e]ställningar i en tänkt majoritetskultur" (Harding 2010, s.55). Harding siar att den framtida kulturpolitiska inriktningen i Sverige går mot en ökad centralisering och att man frekvent kommer att hänvisa till Unescokonventionerna såsom auktoritet på området. Å andra sidan kan man tänka sig att de olika kulturella aktörerna kommer få en del utrymme att själva tolka konventionerna. Det enda säkra menar Harding är dock att kulturens grundvärden kommer sättas alltmer under diskussion under de kommande åren (Harding 2010, s. 61-63).

Idéhistorikern Anders Frenander sätter i sin bok *Kulturen som kulturpolitikens stora problem* (2014) diskursen om kulturpolitik under lupp. Han intresserar sig främst för perioden efter andra världskriget och framåt, även om vissa avstamp i tiden dessförinnan tas. Frenander menar att "utslätningen, naturaliseringen eller konventionaliseringen av kulturbegreppet" var tydlig under perioden 1996-2009, detta på grund av den utbredda politiska konsensus som fanns rörande den kulturpolitiska diskursens gränser, och att det "förelåg en brist på alternativa kulturuppfattningar, vilket gjorde att saker och ting fortsatte i de sedan länge upplöjda fårorna" (Frenander 2014, s.227-228). En förändring av vikt värd att notera var dock att en politisk majoritet inte längre kom att uppfatta kommersialism i kultursammanhang som något negativt, vilket varit fallet tidigare, då kulturpolitiken sågs som en form av hävstång mot marknadskrafterna. Åt vilket håll kulturpolitiken nu barkar går det inte att dra några entydiga slutsatser om, menar Frenander. Han pålyser att den statliga kulturpolitiken i sina målformuleringar försöker ge sken av att konstens autonomi utgör en grundbult i politiken. En hel del politiker har dock "anammade ett synsätt där kopplingarna mellan de politiska och ekonomiska sfärerna å ena sidan och kulturlivet å den andra måste stärkas för att konsten och kulturen på så sätt måtte kunna göras till ett direkt instrument i den föreställda globala konkurrenskraften mellan städer och regioner" (Frenander 2014, s.228-230). Frenander menar att man velat se kulturpolitiken som någon form av sammanhållande kitt, men skriver vidare att:

Trots att den haft sådana integrativa funktioner har kulturpolitiken aldrig varit någon av de viktigaste länkarna mellan sfärerna [...]. En bit in på tvåtusentalet förefall den svenska kulturpolitiken befinna sig i ett slags vänteläge. Den tycks stå en smula "offside" från mycket av det som händer i kulturlivet i det stora hela, såväl inom den kommersiella kulturen som inom den fria avantgardekulturen. Dess förmåga att fungera som sammanhållande kitt försvagades successivt i takt med att nya kulturformer utvecklades, inte minst i samband med de senaste decenniernas flyktinginvandring. Alla de olika slags etniskt förankrade kulturyttringar såväl som skilda "transkulturella" former som vidgat den svenska kulturscenen har hittills knappast

inarbetats i någon genomtänkt kulturpolitisk hållning på nationell nivå. Allra minst ur ideologisk synvinkel.

(Frenander 2014, s.246)

Frenander lyfter fram att det funnits en strävan att få in mångkulturella perspektiv i de formulerade målsättningarna, men att resonemangen i de värsta fallen kommit att tendera åt "en form av kulturell apartheid" (Frenander 2014, s.247). I likhet med många andra noterar även Frenander att föreställningar om vad som är "god kultur" och "kvalité" förts åt sidan, och istället ersatts av en relativistisk hållning. Ifrågasättandet av "finkulturen" med sina ofta universella kvalitativa anspråk, populärkulturens alltmer framträdande roll, samt polemiken mot den västerländska kulturens normer och måttstockar har bidragit här till. Att navigera mellan värdeobjektivism och värderelativism har kulturpolitiskt blivit knepigt att hantera (Frenander 2014, s.253).

4 Analys

4.1 En ny statlig museiutredning initieras

4.1.1 Regeringen ger kommittédirektiv 2014:8

Vid ett regeringssammanträde den 30 januari 2014 gavs vad som kom att kallas kommittédirektiv 2014:8, där en översyn av den statliga museipolitiken påbjöds. I utredningsuppdraget ingick att se över “de statliga museernas uppdrag, myndighets- och institutionsstruktur och regeringens styrning av dem” (SOU 2015:89, s.339). För att kunna göra detta las på utredarna att “beskriva och analysera samhällsutvecklingen regionalt, nationellt och internationellt”, och att “föreslå nationella mål för museipolitiken som tar sin utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen som är anpassade till de nya förutsättningar som råder till följd av pågående samhällsförändringar” (SOU 2015:89, s.339). Med detta sagt skulle utredningen ta fasta på att “beskriva och analysera på vilket sätt centralmuseerna uppfyller sitt uppdrag, hur de prioriterar mellan uppdragens olika delar, tar hänsyn till olika mångfaldsperspektiv och arbetar för att förnya och utveckla museiarbetet, och analysera och lämna förslag på hur myndighets- och institutionsstrukturen för de berörda museiinstitutionerna inom Kulturdepartementets ansvarsområde kan förändras” (SOU 2015:89, s.339). Enligt kommittédirektivet skulle museiutredningen redovisas den 15 oktober 2015 (SOU 2015:89, s.340).

Uppdragets innehåll var således både av deskriptiv, normativ och konstruktiv art. Att redogöra för samhällsutvecklingen eller hur någonting *är* kräver ett urval och ett visst narrativ. Att beskriva utveckling eller förändring är även att berätta en berättelse, eller med andra ord att hävda ett tolkningsföretade. Det som passar in den tongivande berättelse man vill torgföra lyfts fram, medan det som undergräver densamma stängs ute, eller förpassas till marginalen. Att berätta, i detta fall genom en statligt initierad och genom direktiv styrd utredning är att utöva en form av makt. Vilka får komma till tals, och vad ges utrymme? Att deskriptivt formulera ett tillstånd innebär i detta sammanhang inte att leverera en harmlös eller objektiv skildring, utan snarare om att leverera en “sanning” om sakernas tillstånd - vi kan kalla det för en övning i diskursiv kontroll.

När så beskrivningen av hur det *är* har funnit sin plats, ska utredningen enligt direktivet normativt ta ställning till hur det *bör* vara genom att föreslå nationella mål för museipolitiken. Att resa normativa anspråk kräver någon form av filosofisk eller ideologisk utgångspunkt, och när påbudet eller befallningen om hur det *bör* vara ges, blir maktutövningen mer konkret. Vägen från *är* till *bör* behöver dock överbryggas genom att ställa frågan *hur?* Det konstruktiva elementet i direktivet innefattar

konkreta förslag på hur förändringen i myndighets- och institutionsstrukturen ska till för att, som man formulerar det, “uppnå högre effektivitet” (SOU 2015:89, s.339).

Kommittédirektiv 2014:8 slår därefter slag i egen sak, och delger efter formuleringen av själva uppdraget, med Kulturdepartementet som avsändare, en såväl deskriptiv som normativ genomgång under ett antal underrubriker. Under rubriken “Samhällsförändringar påverkar museernas roll” skriver man med en något slentrianmässig inledning att “museer utgör viktiga delar av samhällets kollektiva minne, och är samtidigt platser för reflektion kring samhällets utveckling och framtid” (SOU 2015:89, s.340). Att Kulturdepartementet ser museet som en *plats* eller destination snarare än en organisation är värt att notera, och indikerar att man i egenskap av uppdragsgivare i detta avseende har en något rigid syn på verksamheten. Regeringen menar att museerna idag står “inför en rad utmaningar” på grund av de “snabba samhällsförändringarna” (SOU 2015:89, s.340). Ordet “utmaning”, som i politiska sammanhang idag närmast kommit att bli synonymt med “svårlösta problem” antyder att man inte är riktigt nöjd med vad museerna presterar, eller att regeringen vill maximera deras potential i form av verktyg för maktutövning genom att göra dem mer effektiva. Museerna ska bli mer samhällsrelevanta genom att göras till en “angelägenhet för alla” - detta lyfts fram som en demokratifråga (SOU 2015:89, s.340). I detta sammanhang kan man reflektera över vilka andra statliga verksamheter som åläggs att ha precis *alla* som målgrupp för sin verksamhet? Man kan också formulera det mer kritiskt och fundera över om det ens är såväl teoretisk som praktiskt möjligt att berätta allas berättelser samtidigt utan att det uppstår en hel uppsjö av värde- och målkonflikter? Vad staten egentligen menar tolkar jag istället vara att man ska berätta *deras* berättelse om varifrån vi kommer och vart vi är på väg, och sedan försöka få människor att relatera till och känna sig delaktiga i denna samhällsberättelse. Staten, som ger uttryck för att vara en god kraft på folkets sida, säger sig vilja lyfta fram och beakta “olika mångfaldsperspektiv”, gissningsvis så länge det ligger i linje med staten avser med detta begrepp. Då staten gör sig till företrädare för “mångfald” gör sig en underförstådd dikotomi gällande då alternativa berättelser som går på kontrovers med denna sätts i ett motsatsförhållande, eller ses som “enfaldiga”. Var gränsen mellan “enfald” och “mångfald” går kan diskuteras - den kan också avgöras med hjälp av institutionellt tvång där staten uttolkar och vidmakthåller “sanningen” genom diskursiv maktutövning. Andra möjliga tolkningar kan då placeras utanför de diskursiva ramarna.

Beskrivningen av “samhällsförändringen” ter sig bitvis nästan som ett futuristiskt rus, där allt är föränderligt, flyktigt och satt i rörelse. Förändringarna beskrivs som “genomgripande”, vi ser “en allt snabbare” utveckling på kommunikationsområdet, vi antas ha “nya attityder till information och upplevelser” - “inlärningssätt och samlarbetsformer förändras och nya former av kreativitet utvecklas” (SOU 2015:89, s.340). Beskrivningarna och formuleringarna känns igen - med lite perspektiv redan från 1800-talet - och frågan är hur mycket som förändras *egentligen*, och vad som är rent önsketänkande. På många sätt syftar politik överlag till att förändra och kanske väljer man därför ofta i politiska dokument att skyffla ut ord som “utveckling” och “förändring” för att skapa en bild av att man från politiskt håll bidrar och agerar när samhället så kräver. En sak att reflektera över är dock om de grundläggande dominansförhållandena egentligen förändras, eller om de snarare vidmakthålls eller kanske rentav förstärks. En annan tolkning är att staten upplever att man genom de

förändrade kommunikationsmöjligheterna har tappat kontrollen över samhällsberättelsen, och att man nu vill återerövra tolkningsföreträdet och därför stärka förmedlingskanalerna. "Sammantaget motiverar de pågående samhällsförändringarna" en ny museiutredning. Återigen sätts ord på de "möjligheter och utmaningar" man säger sig se, samtidigt som man ånyo betonar museernas "betydelse för de kreativa och kulturella näringarna samt för besöksnäringen" (SOU 2015:89, s.343), ett påstående vari museernas instrumentella värde understryks. Återupprepadet i sig gör det mer till ett påbud än en beskrivning. Museets roll definieras om än bitvis vagt indirekt och alternativa uppfattningar härom stängs ute.

Ovanstående begrepp tillsammans med ett dussin ytterligare matas helt outtröttligt upp i närmast tvångsmässiga mantran; de nationella målen med museipolitiken syftar till att alstra "kreativitet", "mångfald", "interkulturellt utbyte". Kulturarvet ska vara "levande" och "bevaras, användas och utvecklas". Kulturpolitiken sägs ha som ambition att "vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft" men målen ska ändå tydligen "vara anpassade till de nya förutsättningar som råder till följd av pågående samhällsförändringar" (SOU 2015:89, s.344). Denna anpassning, eller låt säga styrning och utformning, borde rimligen i flera avseenden kollidera med den utmanande och obundna kraft som man utger sig för att vilja släppa lös - troligen inte i samhället, utan med all sannolikhet i den bur som lagarna, riktlinjerna, de ekonomiska och diskursiva ramarna anger.

Vad gäller institutions- och myndighetsstrukturen, så tas denna upp i ett eget stycke i kommittédirektivet. Man säger sig vilja samordna stödfunktionerna för att minska kostnaderna för dessa. Att få ner de administrativa utgifterna ska syfta till att ge ökat utrymme för museernas kärnverksamhet. Detta innebär, såvitt jag förstår, en strävan efter ökad centralisering i vissa avseenden, eller "effektivisering" som man istället väljer att kalla det (SOU 2015:89, s.341). En intressant skrivning i målformuleringarna rörande den nationella museipolitiken är även att man uttryckligen vill att de ska "kunna vara vägledande för politiken i kommuner och landsting" (SOU 2015:89, s.344). Ett annat återkommande, signifikant begrepp är "kunskapsuppbyggnad", som i sig implicerar en viss syn på vad kunskap är, att det är något som närmast positivistiskt ackumuleras och byggs upp. Att man vill axla eller ta kontroll över "kunskapsuppbyggnaden" skulle kunna tolkas som en strävan efter att styra och förmedla *vad* som sägs, och *hur* det sägs. Då staten står för produktionen av denna kunskap är det såklart också relevant att notera vem *avsändaren* och *mottagaren* är, att det är staten som talar till medborgaren. Kunskapen är så att säga certifierad med statens och museiinstitutionernas trovärdighetskapital i ryggen.

Den 12 februari 2015, alltså över ett år efter Kommittédirektiv 2014:8, beslutades vid ett regeringssammanträde om ett Tilläggsdirektiv till Museiutredningen 2014/15 (Ku 2014:01), kallat Kommittédirektiv 2015:14. Häri betonas främst tillgänglighets- och demokratiaspekter, men även att "ett levande kulturliv är en del av välfärden" (SOU 2015:89, s.349). Synen på kultur som ett sammanhållande kitt, eller med andra ord som något instrumentellt för att främja andra värden, förstärks då regeringen vill "skapa förutsättningar för ett levande kulturarv som bidrar till fördjupad samhörighet människor emellan samt mellan människor och miljö" (SOU 2015:89, s.349). Kulturens uppgift ska alltså delvis vara att överbrygga till exempel sociala klyftor och

segregation. Regeringen verkar på ett sätt mer intresserad av den infrastruktur och de kanaler för förmedling som kulturinstitutionerna har att erbjuda, än av kulturen i sig. Därför blir det lite märkligt när man i nästa andetag, möjligen för att balansera, använder begreppet "kulturell bildning" - men inte uttryckt såsom något värdefullt i sig, utan för att det sägs ge "viktiga förutsättningar för att ständigt återerövra yttrandefriheten och upprätthålla demokratin" (SOU 2015:89, s.349).

Direktivet innehåller vidare flera antaganden som kan ifrågasättas. Bland annat står att: "På kulturens arenor, däribland museerna, prövas olika perspektiv och skapas förutsättningar för tillit och respekt. De är därmed forum för demokratisk utveckling av ett samhälle som bygger på alla människors lika värde" (SOU 2015:89, s.350). En första kritisk iakttagelse föranleder frågan hur många olika perspektiv som egentligen prövas på museerna? Visserligen finns i en mening en mångfald av museer och utställningar, men samtidigt finns en ganska stark konsensus kring de ramar som omgärdar verksamheten. Mitt intryck är snarare att dessa gränser väldigt sällan utmanas eller ifrågasätts - och när så sker förpassas yttringen till marginalen, eller placeras utanför de diskursiva ramarna. Vad man kallar för "respekt" och "tillit" torde snarare begränsa yttrandefriheten och ett prövande förfarande, samt grusa förutsättningarna för en dynamisk och nydanande kulturell utveckling, eftersom nytänkande och trendbrott oftast kräver kontrovers och konfrontation med det förutvarande. Det andra påståendet, att kulturella arenor och forum främjar demokratisk utveckling, verkar gripet ur luften. Ingen förklaring eller motivering ges. Kulturen har, såväl i demokratier som diktaturer, tjänat olika herrar och låtit sig styras av olika etiska och estetiska kompasser. Denna gång, i detta sammanhang, vill den för tillfället rådande statsmakten använda sig av samma möjlighet för att få ett verktyg eller en megafon för att främja de idéer och ambitioner som den arbetar för.

I tilläggsdirektivet betonar regeringen vidare det "kunskapsuppbyggande" uppdraget, dock utan att precisera ytterligare vad man avser med detta. Att producera, paketera och leverera "kunskap" och "sanning" är en angelägenhet som i regel brukar gå hand i hand med en vilja till makt och kontroll. Man vill också att centralmuseerna, som många gånger är lokaliserade i Stockholm, görs angelägna och tillgängliga för alla delar av landet. Detta skulle kunna tolkas som en strävan efter att decentralisera, men lika gärna som att man anser det önskvärt att det egna perspektivet torgförs och sprids över hela landet för att homogenisera museerna och kulturlivet. (SOU 2015:89, s.350).

4.1.2 Promemoria inför Museiutredningen 2014/15

Till museiutredningen finns en promemoria bilagerad innehållandes en sammanfattning av utredningens möten med centralmuseerna och deras enkätsvar under hösten 2014. Utan att föregripa den kommande analysen av själva museiutredningen alltför mycket, kommer jag notera vissa saker som nämns i promemorian.

Centralmuseerna, eller deras ledningar, säger sig vara "nöjda med [den] egna verksamheten och organisationen" (SOU 2015:89, s.359). Utredarna skriver att det visserligen kanske inte var att vänta att museiledningarna skulle rikta kritik mot den

egna verksamheten, men noterar att förnöjsamheten är "slående" (SOU 2015:89, s.359). De menar att museerna har ett begränsat krismedvetande, och att "de pågående samhällsförändringarna, inte minst den snabba digitaliseringen, [är] en fråga om liv och död" (SOU 2015:89, s.359). Museerna sägs sakna krisinsikt då man inte upplever detta tryck. Vissa uppges dock hysa medvetenhet "om ett behov av delvis nya samarbetsformer" (SOU 2015:89, s.359). Det går här att använda utredarnas egen invändning mot dem själva, såtillvida att det kanske visserligen inte var att vänta att utredarna skulle rikta kritik mot behovet av en ny utredning.

Vad gäller den politiska styrningen, så uttrycker centralmuseerna något motstridiga synpunkter; man vill å ena sidan ha ett tydligare uppdrag, å andra sidan anser man det önskvärt med mindre politisk detaljstyrning. Centralmuseerna vill även betona och lyfta fram särdragen snarare än likheterna museerna emellan. Detta innebär att centralmuseerna kommit att rikta kritik mot ökade samordningskrav, då dessa menat dem vara överdrivna och orealistiska, vilket man nog ska tolka som att museerna vill värja sig emot ökat politiskt inflytande över verksamheten. Museerna har också gett uttryck för att vara utredningströtta, varför utredarna menar sig ha mötts av viss misstänksamhet från museernas sida, även om man i de konkreta mötena varit generös i sitt samarbete med den statliga utredningen (SOU 2015:89, s.359-360).

Centralmuseernas prioriteringar i verksamheten uppges fortsatt vara vad som ses som de grundläggande huvuduppgifterna "samlingsförvaltning, kunskapsuppbyggnad och publik verksamhet", och flera museer "uttalar att samlingarna är själva existensskälet för ett museum" (SOU 2015:89, s.360). De statliga utredarna noterar vidare att: "Många - men inte alla - uttrycker ett behov av ökad lyhördhet för frågor i samtiden och har förståelse för en styrning som betonar aktuella teman. Flera hänvisar t.ex. till mångfald, tolerans och demokrati. Det finns dock en stor enighet om att verksamheten i grunden måste vara föremålsbaserad och att ev. teman inte kan vara frikopplade från museets samlingar" (SOU 2015:89, s.360). Vad som rent konkret menas med behovet av ökad lyhördhet från museernas sida kan diskuteras. Förväntas museerna sätta örat mot politikernas tungor i större utsträckning än idag? Eller förväntas de själva lägga örat mot marken för att tolka och skildra samtiden och de omtalade samhällsförändringarna? Politikerna utövar med rätta styrning över verksamheten då de finansierar den, men att de skulle ha en bättre förmåga att läsa av och tolka samhällsandan är inte alls givet - troligen är de snarare sämre lämpade för denna uppgift än museerna, då politikerna kan antas vara agenda- och opinionsdrivande i högre utsträckning än museiinstitutionerna.

Även frågan om kunskapsuppbyggnad tas upp i promemorian. Vissa museer, exempelvis Naturhistoriska riksmuseet, bedriver forskning i tätt samarbete med den akademiska världen, medan andra museer inte bedriver någon egen forskning alls. De statliga utredarna antyder att det är angeläget att försöka hitta en modell för hur samarbetet med olika universitet kan etableras och integreras i verksamheten, i linje med vad som påbjuds i regeringens kommittédirektiv ifråga om den kunskapsuppbyggande ansatsen i uppdraget (SOU 2015:89, s.362). När det kommer till organisationsfrågorna, så anges i promemorian att museerna är "nöjda med befintlig organisationsform" och att "inget centralmuseum önskar ändra sin nuvarande organisationsform" (SOU 2015:89, s.362).

4.2 Utredningen Ny museipolitik 2015:89

Utredningen består i huvudsak av tre delar; en historisk beskrivning av centralmuseernas framväxt och tidigare utredningar, en del rörande dagens uppdrag och styrning, samt en tredje del där "viktigare samhällsförändringar som kan påverka museerna samt utredningens egna bedömningar och förslag" formuleras och sammanfattas (SOU 2015:89, s.33). Analysen kommer överlappa, blanda och röra sig relativt fritt mellan dessa olika delar.

4.2.1 Tidsanda och förändring

I *Ny museipolitik* fastslås att museernas tidigare uppgift varit att "tjäna samhället" - sedan 1960-talet på ett "framtidinriktat sätt". Vidare står att läsa: "Det kan konstateras att museerna är tämligen följsamma mot tidsandan, åtminstone från 1960-talet och framåt" (SOU 2015:89, s.255). Man skriver också att: "Varje tid vill uppenbarligen gärna profilera sig mot perioden dessförinnan och har därför haft en tendens att definiera tidigare museiverksamhet i arkaiserande termer. Det är dock ofta likartade saker man tar avstånd från och själva ambitionen att blicka framåt är egentligen liknande i olika tidsperioder" (SOU 2015:89, s.254). Det som har föranlett museiutredningen sägs vara "pågående förändringar i samhället", och man syftar då på "ett antal utvecklingslinjer som är särskilt betydelsefulla för museerna. Det handlar bl.a. om utvecklingen mot större kulturell heterogenitet i samhället, nya historiebruk, digitaliseringens och internationaliseringens effekter samt en ökad insikt om klimatfrågans betydelse" (SOU 2015:89, s.223). Staten ställer genom sina utredare så att säga diagnos på samhället och torgför vilka förväntningar man har på museerna.

I det kulturpolitiska samtalet finns det från statsmaktens sida en ambition att göra sig till uttolkare av samtidsandan och till företrädare för till exempel jämställdhet och mångfald, eller det som skulle kunna platsa in under frigörelsens flagg. Man vill genom museerna spela en roll i utvecklingen genom att "erbjuda upplevelser, nya perspektiv, fördjupade kunskaper och att möjliggöra människors kreativitet" (SOU 2015:89, s.229). Man säger sig vilja vara en ögonöppnare, där den producerade kunskapen och de förmedlade berättelserna om varifrån vi kommer och vart vi är på väg står i fokus. I museiutredningen uttrycks att: "En ambition från museiprofessionella och uppdragsgivare har ofta varit att museet inte bara ska följa samhällsutvecklingen, utan också påverka den i positiv riktning. Detta märks såväl i diskussionerna om Nationalmuseum under mitten av 1800-talet, som i debatten om utredningen MUS 65 och läns museerna under 1970-talet. Ambitionen märks också i dagens förhoppningar om att museerna ska bidra till toleranta attityder i ett mångkulturellt samhälle" (SOU 2015:89, s.255). Vad som är i en "positiv riktning" är på inget sätt en självklarhet, utan en värderingsfråga. Intrycket är dock att inom kursen är det underförstått vilka värderingar som ryms här inom, och vad som är "positivt" eller "sant".

Vid genomgången av tidigare statliga museiutredningar känns formuleringarna igen. År 1986 skriver man till exempel att:

Den snabba samhällsutvecklingen kommer att öka behovet av historisk kunskap. En ökad utbildningsnivå kan väntas medföra att allt fler kommer ställa krav på museerna. Genom omfattande invandring har Sverige blivit ett mångkulturellt samhälle, vilket också påverkar museerna. Informationsutbudet ökar i samhället och specialiseringen går allt längre. Mediesituationen förändras genom landvinningar inom datateknik och kommunikationsteknik. Omstruktureringen i arbetslivet ger människor mer fritid. Den ekonomiska situationen är sådan att utveckling och förnyelse av den offentliga sektorn f.n. till stor del måste ske genom omprioriteringar.

(SOU 2015:89, s.85)

Trots att detta skrevs för över trettio år sedan skulle det i stora drag kunna vara skrivet idag. Man verkar snarare vilja driva på utvecklingen i en viss riktning än beskriva ett samhällstillstånd - denna insikt, och denna intention är utredarna dock helt öppna med i *Ny museipolitik*, då man skriver att "analyserna också [ska] kunna ligga till grund för förändringar av den förda museipolitiken" (SOU 2015:89, s.86). Museernas roll som instrumentellt verktyg för att förbättra till exempel sociala villkor och integrationen känns igen. Utvecklingen beskrivs såväl då som nu i oerhört expansiva termer; det är tydligen mycket som ska öka, förnyas och beröra allt fler. Det mätbara betonas och lyfts fram, men begrepp som bildning eller estetiska värden får man bitvis leta efter i de kulturpolitiska utredningarna. Trots alla formuleringar om utveckling och ökade landvinningar kan man i lugn ro dra slutsatsen att statliga utredningar verkar vara en konservativ genre där inte mycket tycks hända trots att decennier passerar i revy. Sympatiskt nog skriver utredarna också att:

Tidigare museipolitiska utredningar har utan tvekan haft en vilja att göra skillnad både vad gäller museernas verksamhet och den förda museipolitiken. Ändå tycks det som att varje ny utredning behöver inledas med ett konstaterande av att inte mycket har hänt vare sig i sektorn eller i politiken under flera decennier. Frågan är om denna utredning kan avvika från det mönstret.

(SOU 2015:89, s.86)

Frågan handlar kanske egentligen inte om huruvida man *kan* avvika från det tidigare mönstret, utan om man *vill*. Regeringens kommittédirektiv pekar väl snarare på det förra; det handlar i mångt och mycket om en strävan efter att vidmakthålla greppet om det verktyg eller instrument som kulturpolitiken utgör i händerna på politikerna; det deskriptiva och det normativa ligger till stor del fast i konsensusbädden - återstår således det konstruktiva. Skälet till att det ser ut så här torde vara att museiutredningar "tillsätts primärt för att belysa museernas kärnverksamhet. I grunden handlar det om att uppdragsgivaren, med vissa tidsintervall, har ett behov av att pröva de grundläggande skälen för att staten ska bedriva och finansiera museer" (SOU 2015:89, s.86). Utredarna verkar alltså, kanske utifrån goda grunder, utgå ifrån att våra riksdagspolitiker inte har kultur som sitt främsta intresseområde, samtidigt som de av kulturdepartementet tillsatta utredarna förmodat vill att det fortsatt ska satsas på kultur. Vad som hamnar i fokus blir då den infrastruktur för berättande, eller med andra ord den kanal för maktutövning som museerna utgör, även om man samtidigt i de senare utredningarna också valt att lyfta fram de ekonomiska effekterna och nyttan vad gäller exempelvis turistnäringen, destinationsindustrin eller byggandet av en Orts varumärke. Samtidigt, som betonats i tidigare utredningar från 1990-talet, fanns inom museisektorn "för många styrsignaler som motsade varandra, de var alltför detaljerade och handlade för lite om angelägna mål och för mycket om

tekniska och administrativa problem” (SOU 2015:89, s.112). På ett sätt hamnar väl även denna utredning där; man är till stor del överens om hur situationen *är* och hur den *bör* vara. Stöttestenen är länken där emellan, det vill säga *hur*?

4.2.2 Berättelsen om centralmuseerna

Utredningen innehåller en initierad och väl avvägd genomgång av centralmuseernas framväxt som kan uppfattas vara av relativt strikt deskriptiv karaktär. Idéer om museets roll och uppgift historiskt skissas översiktligt upp på närmare femtio sidor. En mångfald av olika museer har funnits, men “hur hela detta landskap av museiinstitutioner har vuxit fram har denna utredning dock inte i uppdrag att beskriva och framställningen i detta kapitel begränsas därför till centralmuseernas historia och framväxt” (SOU 2015:89, s.37). Beskrivningen påminner inte direkt om ett avsnitt i en statlig utredning, utan mer om en artikel i en tidskrift. Det kan synas som att vi här inte får mycket att analysera om vad den nuvarande statsmakten vill. Vad man ändå kan läsa in, om man zoomar ut och höjer abstraktionsnivån, är en emancipationsberättelse. Det fokuseras på att museet tidigare var en angelägenhet för eliten, eller att “de privilegierade fick studera, röra och festa i utställningslokalerna, medan de övriga ansågs besudla konsten genom sin blotta närvaro” (SOU 2015:89, s.43).

Berättelsen skildrar en utveckling mot ökad demokratisering och tillgänglighet. Museerna målas bitvis upp som motsträviga och exkluderande, vända mot den akademiska världen snarare än den breda allmänheten. Staten ska dock ha tagit folkets parti, eller som man skriver angående Naturhistoriska riksmuseet: “Staten värderade dock de publika uppdragen högre, vilket märks genom försöken till styrning av öppettider och entréavgifter, något som museet inte fullt ut hörsammade” (SOU 2015:89, s.49). Om man vill kan man skönja en analogi till dagens situation och idén att museerna kanske ibland behöver ett statligt ingripande och en fast hand för att utvecklingen ska styras åt “rätt håll”. Under perioden från 1920-talet och framåt, då folkhemsepoken såg dagens ljus, inträdde en “museipolitik av mer proaktivt slag”, och de fick “en ny social roll i samhället” (SOU 2015:89, s.63-64). Denna utveckling och politiska linje drevs ännu hårdare under 1960- och 1970-talen, då det “fastslogs att staten hade ökat museernas resurser för utåtriktad verksamhet och att samhället nu förväntade sig att museerna skulle utöka kontakterna med andra samhällsinstitutioner” (SOU 2015:89, s.70). Utvecklingen har inte varit spikrak, men en tongivande och expanderande demokratiserings- och tillgänglighetsaspekt går att tolka in i berättelsen. Då denna byggs upp framstår det till viss del som att det bara finns en naturlig fortsättning, och det är att emancipationen med statens hjälp tillåts fortgå. Beskrivningen av *utvecklingen* som sägs innehålla vissa *linjer* kan ibland gesken av att implicera en något spretig historiesyn. Även om vissa spridda skurar av postmodern fragmentisering förekommer då man talar om *kulturarven* eller olika narrativ står som sagt emancipations- och upplysningsprojektet i centrum, en utveckling som nästan framstår som förutbestämd.

4.2.3 Uppdraget, verksamheten och målen

Oljan i maskineriet, för att sätta kugghjulen i kontakt med varandra, ska åstadkommas med organisatoriska förändringar. Denna del av museiutredningen kan för en lekman på området framstå som teknikaliteter eller ren och skär förvaltningsdesign, och efter en genomgång av olika organisatoriska modeller och organisationslösningar blir man något förbryllad, i synnerhet då utredarna därefter skriver att: "Inte heller Museiutredningen har kunnat genomföra en större utvärdering av omorganisationerna på museiområdet sedan 1990-talet" (SOU 2015:89, s.136). Centralmuseerna är svala och Museiutredningen menar att "det finns uppenbart ingen önskan från detta håll om ett större organisatoriskt grepp" (SOU 2015:89, s.136).

Museernas huvudsakliga verksamhet brukar, som nämnts tidigare, delas upp i de tre delarna samlingsförvaltning, kunskapsuppbyggnad och publik verksamhet. (SOU 2015:89, s.172). Om man ser till kostnadsfördelningen, prioriterar centralmuseerna främst den publika verksamheten, därefter kommer samlingsförvaltningen. Utgifterna för vad som kallas kunskapsuppbyggnad släpar i regel långt efter de andra delarna (SOU 2015:89, s.176-178).

"Som redan har framgått fanns det länge en ymnig flora av mål för olika nivåer i kulturpolitiken", men saken ska dock ha styrts upp och problemen avhjälpats från år 2009 då styrningen rensades och förenklades (SOU 2015:89, s.212). De förtydligade instruktionerna angav också hur redovisningen av resultaten skulle utformas, och man skulle nu ange "verksamhetens 'prestationer' med avseende på 'volym' och 'kostnader' och redovisningen skulle göras enligt en indelning som myndigheten själv bestämde" (SOU 2015:89, s.217). Museiutredningen menar dock att Riksrevisionen uppgett "att museiinstitutionerna är relativt dåliga på att formulera prestationsmåt" (SOU 2015:89, s.217). Tron på att allt går att klassificera och reducera till mätbara värden är sprungen ur en positivistisk och empirisk kunskapssyn, där nytta och framsteg ska utvinnas. Det som inte låter sig kartläggas genom observerbar evidens ses per definition som onyttigt eller irrelevant. Viljan att skärskåda verksamheten utifrån kvantifierbara värden kan ytterst ses som en vilja till makt. De data som myndigheterna åläggs ta fram och presentera inför uppdragsgivaren och finansiären, det vill säga staten, handlar om att ge en överblick och därigenom kontroll. Det som ryms i siffrorna innefattas, bedöms och värderas - det som inte mäts eller låter sig mätas stängs ute. Den data som tagits fram ger sken av att alla korten lagts på bordet. Urvalet och metoden har på vetenskaplig grund gett en *sanning*, som staten hävdar och lyfter fram för *vår skull* då syftet ju bara är att förvalta våra skattepengar väl. Bakom indelningen, tillvägagångssättet och det flaggade goda syftet utvinns inte bara objektiv, nyttig och fruktbar kunskap, utan även inflytande. Museiinstitutionerna har enligt Riksrevisionen varit dåliga på att underkasta sig den diskursiva ordning som makten förväntat sig. Kravet att "formulera prestationsmåt" bör alltså i högre grad efterlevas, för att säkra statens inflytande och öka dominansen. I annat fall torde ett överhängande hot i form av minskad eller utebliven finansiering hägra.

Tydligare styrning och enklare instruktioner ligger enligt utredarna i linje med en önskvärd utveckling och "för att skapa klarhet i systemet med styrsignaler inom statsförvaltningen" föreslår man att "nationella mål och grundläggande uppdrag för de allmänna museerna bör uttryckas i en egen lag" (SOU 2015:89, s.222). En sak att reflektera över är om eliminerandet av "en ymnig flora av mål för olika nivåer i kulturpolitiken" verkligen leder till en mer dynamisk och mångfacetterad museisektor?

4.2.4 Mångfald, jämställdhet och tolerans

En strategi för att kontrollera och vidmakthålla vad man menar är centrala värden är att outtröttligt upprepa. Ordet *mångfald* är ett av flera ständigt återkommande begrepp. På tio rader lyckas de statliga utredarna klämma in det fem gånger. Vi kan läsa att "kulturell mångfald behöver öka" och att "mångfald är en resurs som ska tas tillvara i samhället". Kultursektorn ska "främja kulturell mångfald och se värdet av olika synsätt", samtidigt som man menar att "ett mångfaldigt samhälle" ställer "större krav på demokratin och respekten för alla människors lika värde" (SOU 2015:89, s.226-227). Föreställningen om att utvecklingen går mot ökad kulturell heterogenitet föranleder vissa invändningar och funderingar. Skulle inte globaliseringen och den nya informationstekniken i själva verket kunna ha en motsatt verkan, det vill säga en homogeniserande och utslätande effekt där alla använder sig av samma funktioner på internet, handlar på samma världsomspännande företag, och har samma paljett av maträtter att välja på; sushi, pizza, tortillas och falafel - en likriktad global kultur? En fråga som hänger i luften är vem som avgör vad som är "mångfaldigt". De som utgör, dominerar och slår vakt om diskursens ordning står också för indelningen, har makt att kategorisera och klassificera individer, grupper och företeelser utifrån sina egna syften och grundvalar. Att de offentliga institutionerna ska stå som garant för mångfalden behöver ingalunda vara betryggande, utan paradoxalt nog finns en risk att just det toleranta, vidsynta och framsynta som man säger sig sträva efter slår över i en form av härskarteknik genom att man utestänger de perspektiv som inte faller inom den rådande diskursens ramar. Det kan lika gärna bli till ett verktyg för att korrigera, utestänga och fostra, då man vill att det egna perspektivet ska dominera, synas och tovgöras. Underförstått uppstår här något som kan liknas vid falska dikotomier eller motsatta poler; antingen accepterar man diskursens ordning, eller så är man emot det som den säger sig stå för, det vill säga tolerans, jämställdhet, demokrati, mångfald och så vidare. Med staten i ryggen, och i egenskap av museisektorns kulturella och ekonomiska kapital hävdas återigen ett tolkningsföreträde.

I likhet med den så kallade Framtidskommissionen vill utredarna lyfta fram vikten av samhällelig sammanhållning, som handlar "om i vilken grad människor känner gemenskap och tillit till varandra" vilket sägs vara avhängigt "hur stora de upplevda avstånden och konflikterna mellan grupper är" (SOU 2015:89, s.224). Det är också av betydelse "hur stor toleransen för olikheter är", och man bör därför gödsla "känslan av tillhörighet" och "känslan för det allmänna" (SOU 2015:89, s.224). Vad man kallar för nya utmaningar för sammanhållningen är "utanförskap och ekonomisk ojämlikhet, ökad etnisk och kulturell mångfald, individualisering och ett allt mer fragmenterat medielandskap" (SOU 2015:89, s.224). Utredarna skriver därför att

“framtidens museer kan också, med sina särskilda resurser, i högsta grad vara en del av lösningen på flera av de problem som förändringarna orsakar” (SOU 2015:89, s.224). Man lyfter dels fram “mångfald” som något eftersträvansvärt, men samtidigt beskrivs det som något problematiskt som behöver hanteras eller lösas. Museerna ska alltså användas som ett instrument för att, som jag tolkar det, homogenisera eller överlappa motsättningar. Ett intryck är att man har svårt att navigera eller bestämma position i dessa frågor, och en mer illvillig tolkning är att museerna på ett paradoxalt sätt ska användas som ett av många verktyg för att *motverka* mångfald under förevändning att *öka* den. En välvillig tolkning är att man vill se museerna som en form av diplomatisk inrättning eller mötesplats mellan vad som kategoriseras som “olika grupper”. Man kommer dock inte ifrån att syftet med diplomati är detsamma - det är en taktik för att få ett strategiskt övertag och påverka utvecklingen i en viss riktning.

En bild som tronar fram i utredningen är att det från statens sida finns ett underliggande antagande om att folk i allmänhet inte gillar olikheter, eftersom man under lång tid föresatt sig att satsa på olika mångfaldsprojekt “med oklara effekter”, eller som man skriver att “efter flera år med uppdraget från regeringen att arbeta med tvärsektoriella perspektiv finns det hos alla centralmuseer numera långa listor med projekt (interna och externa) som är inriktade på jämställdhet och mångfald [...] På vår fråga om effekterna av satsningarna har flertalet centralmuseer blivit oss svaret skyldiga. Det är över huvud taget svårt att se ett strategiskt mönster bland alla projekt” (SOU 2015:89, s.361). En rimlig tolkning av dessa satsningar och projekt är att staten avser korrigera och fostra medborgarna genom öronmärkta pengar. Statsmakten vill framstå som förnuftig och framåtblickande, medan “den andre” eller medborgaren är bakåtblickande och intolerant. Ett överhängande problem är dock att det genomgående är mer eller mindre svårt att förstå vad staten menar med “mångfald”. Eftersom de statliga projekten inte tycks ha mynnat ut i något speciellt, och då förvirring råder vad gäller syfte, orsaker och verkan, är en tolkning att frågan *egentligen* varken handlar om tolerans eller mångfald, utan om att utöva makt. Man tvingar fram en sällning mellan dem som har förmåga till självkontroll och som kan uttyda diskursens villkor och ramar, och dem som inte klarar av kraven och ritualerna. De förra är lämpade att vidmakthålla diskursens ordning och således tjäna staten, medan de senare blir till subjekt för korrigering. De förra får tala, de senare förväntas lyssna. Ordningen reaktualiseras och diskursens gränser fixeras utan att vare sig toleransen eller mångfalden behöver justeras nämnvärt i ena eller andra riktningen.

4.2.5 Kunskap och makt

Museerna ska “förmedla kunskap om historien just för att belysa dessa komplexa relationer såväl i nutid som i dåtid. Museernas uppgift är att bedriva en kunskapsbaserad verksamhet om dessa frågor och genom sitt arbete ge grund för reflektion, diskussion och initierade ställningstaganden” (SOU 2015:89, s.227). Det sistnämnda, ställningstagandena, torde innebära att man värderingsmässigt sätter ned foten, och alltså inte bara förhåller sig till det faktabaserade. Rent krasst borde detta kunna leda till att museerna ibland hamnar i en roll där de blir till en form av opinionsbildare. Kunskapsproduktionen får i sådant fall problem med att hävda sin

objektivitet, även om man förvisso alltid kan hävda att neutral produktion och förmedling av kunskap är en omöjlighet. Att man också påbjuder att museerna ska förmedla kunskap om "historien" i bestämd form istället för vad som kan gå in under begreppet förflutenhet är värt att notera.

Museet som kunskapsproducent kan utan tvekan länkas samman med diskussionen kring vetande och makt. De statliga utredarna skriver att:

Konst, historia och kultur ingår i ett samhälles kontinuerliga skapande av identiteter. Dessa processer innefattar medvetet och omedvetet bruk av kulturarv, traditioner och normer. Det är viktigt att förstå att kulturarv aktiveras genom människors handlingar. Kulturarva är något människor gör. Nyckelfrågan är vems kulturarvande som får rätten att representera samhällets minnen och samhällets identiteter.

(SOU 2015:89, s.228)

Vi kan dock utgå ifrån att det omtalade *kulturarvandet* har sina gränser, och att staten har ett intresse av att axla rätten att avgöra *vad* som ska representera såväl samhällets minnen som identiteter. Om *kulturarvandet* låter sig inordnas i diskursens ordning samt uppfyller alla de krav och påbud som ställts vad gäller till exempel jämställdhet, mångfald, demokrati, tolerans etcetera, är oddsen goda att man ligger i linje med de "nationella mål för museipolitiken som tar sin utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen som är anpassade till de nya förutsättningar som råder till följd av pågående samhällsförändringar" (SOU 2015:89, s.339). När de statliga utredarna skriver att "ett breddat deltagande i utforskandet av historien kommer [...] leda till fler perspektiv och rikare historiska kunskaper för alla" (SOU 2015:89, s.228), tolkar jag det ändå som att man i någon mån vill ha kontroll över de processer som rör kulturarv och historiebrik. Det finns en farhåga över att splittring och kaos hägrar när det "pågår olika förändringsprocesser som riskerar att både öka skillnaderna och minska kontakterna mellan grupper på ett sätt som i framtiden kan innebära nya utmaningar för sammanhållningen" (SOU 2015:89, s.224). Så vad är det man vill skapa, om inte en gemensam "vi-anda" på ett nationellt plan? Denna nationella anda, att vi är ett progressivt, framåtblickande, jämställt, mångkulturellt, demokratiskt, tolerant land, är väl de facto en form av vad vi kan kalla för *modernitetsnationalism* där Sverige ses som ett banbrytande föregångsland släpandes resten av världen efter sig?

Man menar att vi idag lever i en "deltagarkultur [...] där innehåll sätts samman utifrån olika källor" (SOU 2015:89, s.232). Gamla och nya medier samexisterar parallellt, och vem som är konsument och producent går inte alltid att avgöra. Utredarna skriver att:

Vår tids konvergenskultur utmanar också museernas traditionella expertpositioner [...] När förväntningen blir delaktighet och att själv få bidra med sitt perspektiv, utmanas denna roll - på gott och ont. Idag behöver kunskapsinstitutionerna i högre utsträckning än tidigare vara öppna för användarnas behov, ifrågasättanden och egna kunskaper.

(SOU 2015:89, s.232)

Att man bjuder upp till dans kan tyckas något försåtligt, eftersom det sker när man märker att den gamla infrastrukturen och de gamla kommunikationskanalerna håller på att krackelera. När statens tidigare berättelse och trovärdighet håller på att

undergrävas, och när de tidigare narrativen börjar fallera, måste strategin omprövas och anpassas efter den nya situationen. I *Ny museipolitik* poängteras att:

Museernas roll är också att kritiskt granska och diskutera spridning av felaktiga och stereotypa tolkningar inom sitt ämnesområde. Kanske är funktionen som, vad man kan kalla, en kritisk vän en av de viktigaste för framtiden. Trovärdighet blir en viktig faktor för museerna och sannolikt finns ett behov av en ny slags expertroll. Till exempel kan en viktig uppgift vara att avslöja vandringssägner som sprids i media och på sociala plattformar.

(SOU 2015:89, s.232-233)

Då staten producerar kunskap fällt alltså avgörandet om huruvida en tolkning är felaktig eller ej, och *deltagarkulturen* har således en inbyggd *assymetri* som ruckar på ömsesidighetens ramar. Att museiinstitutionen ska vara "en kritisk vän" kan ju tyckas sympatiskt och som att staten tar ett steg tillbaka, eftersom man härigenom vill pålysa att man har gått från att vara en förkunnare till en jämbördig samtalspartner. Samtidigt är det väl så att *allas* vän är *ingens* vän, varför institutionen rimligen är partisk. Staten uttalar *sanningen* och förväntar sig i gengäld lydnad av de medborgare som man inte redan vunnit över för sin sak, men frågan är om de låter sig övertygas. Vår kritiska väns kommentarer syftar, många gånger säkert med rätta, till att placera avslöjade vandringssägner *utanför* diskursen, eller plocka bort dessa spelare från banan. Renhållningsarbetet har som mål att säkra kontrollen; viljan att dominera fältet torde vara dess etiologi.

4.3 Bedömningar och förslag

Att deskriptivt återge förslagen och bedömningarna tjänar inte uppsatsens syfte. Något kan dock sägas härom. Sammantaget görs bedömningen att museipolitiken bör utvecklas "och få en delvis ny inriktning som samtidigt är mer precis och mer övergripande än i dag. Museerna bör ges ett tydligare eget mandat och större ansvar för att utveckla verksamheterna. Tydliga och långsiktiga utgångspunkter och mål behöver kombineras med kvalitetsdrivande system". (SOU 2015:89, s.253).

Utredarna skriver, i linje med regeringens kommittédirektiv, att museet är "en kunskapsinstitution som också är till för alla, och som både ska skapa starka upplevelser och locka till kreativitet, förmedla kunskaper och främja kritisk dialog" (SOU 2015:89, s.257). Just begreppet *kunskapsinstitution* och *kunskapsuppbyggnad* är värt att notera. "Museerna behöver också utveckla sin kompetens för att på ett kunskapsbaserat sätt möta konflikter kring identitet och för att diskutera kulturarvsfrågor i sammanhang där olika perspektiv krockar" (SOU 2015:89, s.258). Att hantera frågan om identitet på ett vad man kallar för kunskapsbaserat sätt verkar vara ett ganska komplicerat företag, eftersom den snarare rör sig inom existentiella och känslomässiga fält - eller värderingsmässiga. Samtidigt skriver utredarna att "museerna bör som centrala kunskapsinstitutioner i samhället - av både praktiska och principiella skäl - stå fria från försök att från politiskt håll detaljstyra innehållet i verksamheten" (SOU 2015:89, s.260). Den diskursiva makten är inget man tycks reflektera över, trots att man flera gånger i utredningen påpekat att museerna både är och har varit lojala mot den rådande tidsandan. Utredarna skriver också att: "Som

kunskapsinstitutioner ska museerna inte kunna användas i ideologiska syften för att driva en viss politisk agenda eller för att torgföra en politiserad historiesyn” (SOU 2015:89, s.260).

Det kritiska förhållningssätt som man säger sig vilja lära ut till andra verkar utredarna själva ta lätt på. Att museet nu, för första gången i historien, ska stå som en fri producent och förmedlare av kunskap utan ett ideologiskt eller politiskt innehåll, är ett häpnadsväckande påstående med tanke på utredningen *Ny museipolitiks* tidigare upplägg och disposition. I utredningen har museernas roll såsom instrument för att påverka eller driva utvecklingen i en viss riktning med tydlighet lyfts fram. Den tänkta omorganisationen eller nya modellen ska alltså leda till ren och avideologiserad kunskap, ett önsketänkande som nog får sägas angränsa till en form av självbedrägeri.

Att den direkta detaljstyrningen ska elimineras är dock ett steg i denna riktning, men möjligheterna till indirekt styrning kvarstår. Utredarna vill istället låta verksamheten “regleras på ett stabilt och långsiktigt vis” utifrån vissa principiella utgångspunkter (SOU 2015:89, s.260). De menar att den “innehållsliga granskningen av verksamheten bör i högre utsträckning skötas kollegialt och av museisektorn själv” (SOU 2015:89, s.261). Detta drag borde ge en armlängds avstånd till klåfingriga politiker, men samtidigt bör den konsensus, samsyn och diskursiva ordning som råder inom museidiskursen hållas i åtanke. För att verka inom museisektorn måste man i gemen ha anpassat sig efter och genomgått ett antal ritualer, fällt en rad bekännelser för att påvisa sin lämplighet och roll i den diskursiva ordningen, som på många sätt kan verka mer stabil och fast än dagens politiska situation. Kanske har utredarna gjort bedömningen att möjligheterna att reproducera ordningen blir större vid en omorganisation av detta slag. Man föreslår alltså att det “inrättas ett kollegialt inriktad granskningssystem, liknande det som finns i högskolesektorn” (SOU 2015:89, s.261). Gallringen bland de talande subjekten, disciplinens gränser och utestängningsprocedurer, garanterar en form av självrening. Den nya tänkta modellen, med stabilitet och långsiktighet som sin ledstjärna, borde tjäna syftet att vidmakthålla och kontrollera, på ett kanske mer tillförlitligt sätt än om det verktyg som museerna utgör hamnar i lättvindiga politikernas händer.

Utredarna pekar på att det finns “lite ‘fria’ pengar i sektorn som kan investeras i innovativa projekt” och “mycket av resurserna i museisektorn är uppbundna i verksamhet som inte alltid är utvecklingsinriktad” (SOU 2015:89, s.262). De ekonomiska termerna haglar bitvis. Bortsett från det “kvalitetsdrivande” granskningssystem som man vill införa vill man också ha ett statsbidrag på 28 miljoner för utvecklingsprojekt, innefattandes även regionala och lokala sådana (SOU 2015:89, s.262). Utredarna vill också att museerna ska kunna “gallra sina samlingar för att den vägen frigöra resurser för annan verksamhet”, vilket dagens regler inte tillåter (SOU 2015:89, s.262). För att kunna förverkliga ovanstående föreslår man att:

En museilag ska införas som slår fast de offentligt styrda museernas fria ställning som kunskapsinstitutioner i samhället och deras ansvar för att förmedla ett reflekterande förhållningssätt till historien och omvärlden samt en öppenhet för olika berättelser och perspektiv. I lagen ska det även finnas bestämmelser om sådant som de statliga museernas samlingsförvaltning och samverkan i museisektorn.

Den omtalade reflexiva akten kräver vissa utgångspunkter och horisonter varifrån historien och omvärlden förstås och tolkas, berättas och förmedlas. Denna kännedom besitter utredarna, och den infrastruktur man vill skapa är villkorad och omgiven av ramar där syftet, för att använda Johan Lunds (2015) resonemang, torde vara att skapa en dialogisk demokrati, där komponenterna lydnad och bekännelse involveras. I den självvransakan som reflektionen alstrar förväntas man komma fram till vissa väl omgärdade slutsatser, eller en "sanning" om hur det "är" och "bör" vara.

För att inte skapa ytterligare nivåer av målsättningar, som även riskerar att krocka med varandra, ser utredarna helst att styrsignalerna kommer till uttryck i en lag "snarare än som mer formlösa nationella mål med otydligare ställning i normgivningshierarkin - som enbart tar sikte på de principiella utgångspunkterna för verksamheten" (SOU 2015:89, s.264). Utifrån lagen ska sedan verksamhetsanpassade instruktioner och bestämmelser formuleras. Man menar att lagen inte bara ska gälla de statliga museerna, utan även de regionala, kommunala samt övriga med offentliga medel styrda (SOU 2015:89, s.266). Definitionsproblematiken kring vad som är att betrakta som ett museum dryftas, och utredarna menar att även offentligt finansierade utställare och konsthallar ska innefattas i den föreslagna museilagen (SOU 2015:89, s.269). Dessa allmänna museers ändamål "ska vara att bidra till det demokratiska samhällets utveckling genom publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och en aktiv förvaltning av sina samlingar" (SOU 2015:89, s.270). Museernas ska medverka "till en önskvärd samhällsutveckling i stort och till att demokratin fördjupas genom att enskilda får tillgång till den kunskap som dessa institutioner på olika sätt förmedlar" (SOU 2015:89, s.271).

Egentligen innehåller förslaget inget nytt i detta avseende, utan museerna ska användas instrumentellt som ett verktyg för att sträva mot ett på förhand bestämt "bör" som nödvunget måste innefattas i utsagan om en "önskvärd samhällsutveckling". Vad man skrev några sidor tidigare i utredningen, att "museerna inte [ska] kunna användas i ideologiska syften för att driva en viss politisk agenda eller för att torgföra en politiserad historiesyn" (SOU 2015:89, s.260) blir motsägelsefullt och undergräver den omvitnade museala kompetensen att ägna sig åt självvransakan och kritisk reflektion. Att man framhårdar i sina objektivitetsanspråk är värt att notera, istället för att öppet deklarerat att man torgför ett visst perspektiv och vissa normativa utgångspunkter. Dock avhänder man sig i så fall rollen som uttolkare av sanningen, och gör avkall på den makt som är nödvändig för att upprätthålla själva poängen med de offentligt finansierade museerna; att dana medborgarna i en viss anda, och att korrigera "felaktiga och stereotypa tolkningar" som statens utredare själva skriver (SOU 2015:89, s.232). För att kvalitetssäkra museernas verksamhet och för att pröva frågor om statsbidrag, utställningsgarantier med mera, föreslås att Myndigheten för museer och utställningar inrättas. Samtidigt föreslås myndigheten Riksutställningar läggas ner (SOU 2015:89, s.296).

4.4 Remiss av Ny museipolitik 2015:89

4.4.1 Allmänt

SOU 2015:89 skickades ut på remiss i november 2015. Sammanlagt översändes den till 262 remissinstanser utvalda av Kulturdepartementet, och svaren anmodades komma in senast den 17 mars 2016. De myndigheter som lyder under regeringen är skyldiga att översända ett svar, medan övriga instanser snarare har en möjlighet än en skyldighet att lämna synpunkter på betänkandet. Runt 200 svar bör ha kommit in, då dessa sammanställts och gjorts tillgängliga via regeringens hemsida. I denna uppsats finns ingen ambition att deskriptivt sammanfatta eller återge innehållet i dessa. I fokus hamnar istället vissa återkommande resonemangsstrukturer, där positioner och relationer i den diskursiva ordningen gör sig gällande.

Bland remissinstanserna finns en uppsjö av statliga myndigheter och föreningar, och ibland kan undra varför de hamnat på listan, men troligen förväntas de kunna tillföra något i ett eller annat avseende, t ex Skogsstyrelsen, Kvinnojouren Alla kvinnors hus, Naturvårdsverket, Barnombudsmannen etcetera. En del remissinstanser ställer sig dock frågande till anmodan, och till exempel Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida) svarar att: "Sida har tagit del av ovanstående remiss och konstaterar att remissen inte har direkt koppling till utvecklingssamarbetet och Sidas verksamhet. Sida har därmed inga synpunkter att redovisa" (Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'). Bland remissinstanserna hittar vi annars 6 stycken länsstyrelser, 16 universitet och högskolor, samtliga centralmuseer, en rad stiftelser som driver offentligt finansierade museer. Här finns också 20 landsting och 26 regionala museer. Remissen har även skickats ut till 29 kommuner. Ytterligare drygt ett dussin museer med olika organisationsform finns med på listan. Utöver dessa finns ett 70-tal föreningar med; alltifrån BRIS till Svenska ICOM, från Svenskt Näringsliv till Svenska kyrkan.

Många statliga myndigheter, såsom exempelvis Justitiekanslern, Kammarkollegiet, Fortifikationsverket, Barnombudsmannen med flera har inga synpunkter eller invändningar att anföra i sina svar. Vissa statliga myndigheter som Kungliga Hovstaterna och Försvarsmakten har inte fått sina remissvar publicerade på regeringens hemsida. Vad detta beror på kan man fundera över. Eftersom de är ålagda att svara även om de inte har några synpunkter finns alltså dels förklaringen att deras svar inte anses lämpliga att publicera offentligt, eller att de helt enkelt har åsidosatt sin skyldighet att återkoppla.

De statliga myndigheter som yttrar sig väljer många gånger att fokusera på just det som är deras kompetensområde. En del statliga myndigheter kan tyckas mer berörda än andra, exempelvis Skolverket och Skolinspektionen, då de har en både pedagogisk och didaktisk koppling till museiväsendet. De anger dock att de inte har några synpunkter, eller i det förra fallet att: "Skolverket har tagit del av rubricerad remiss. Skolverket avstår dock från att lämna synpunkter" (Skolverket 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'). Även fackförbundet Lärarnas Riksförbund har fått ta del av remissen, men skriver med en i sammanhanget väldigt ledig ton:

Hej, Lärarnas Riksförbund har givits möjlighet att besvara remiss av betänkandet (SOU 2015:89) Ny Museipolitik. Lärarnas Riksförbund meddelar härmed att vi inte har för avsikt att besvara remissen. Vänliga hälsningar

(Lärarnas Riksförbund 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

4.4.2 Bekännelser, applåder och reservationer

De remissvar som inkommit från exempelvis kommuner och länsstyrelser följer många gånger samma mönster; dels innehåller de ofta en förhållandevis lång genomgång av innehållet i *Ny museipolitik*, och dels en uppradning av både det ena och det andra som man anser vara "positivt". Till exempel anför Östersunds kommun att:

Östersunds kommun är positiv till förslaget om en museilag utifrån de principer som utredningen föreslår. Östersunds kommun vill särskilt betona det positiva i att de statliga museerna får ansvar att tillgängliggöra sin verksamhet i hela landet [...] Östersunds kommun är också mycket positiv till att man vill underlätta utlån av föremål, men vill poängtera att det ändå kommer medföra kostnader i form av besiktningar, transporter och säkerhet [...] Det är positivt att det föreslås att det ska avsättas medel för att den nya kan stimulera samarbete mellan statliga och andra museer. Det är i grunden bra och det bör hälsas välkommen att man med andra museer menar både regionala och kommunala [...] Östersunds kommun är positiv till en etablering av en ny museimyndighet och kommunen ser mycket positivt på möjligheten för mer samarbete mellan statliga regionala och kommunala museer.

(Östersunds kommun 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Remissvarens disposition, att man bitvis ganska ingående återberättar delar av utredningen, är värt att notera och föranleder vissa reflektioner. Då mottagaren av remissvaret, det vill säga Kulturdepartementet, redan känner till innehållet i Museiutredningen, torde motivet bakom det närmast ritualiserade *återupprepan*det vara att *visa* att man läst utredningen och tagit del av *budskapet*. Genom kommentarerna i remissvaret vill de anmodade remissinstanserna sedan *bekräfta* den rådande ordningen. Man låter sig inordnas, kanske helt oreflekterat, i en diskurs där förväntningarna på vem som är dominant och vem som är recessiv finns inbyggt i processens struktur och ramverk. Bitvis ges intrycket att de välkommande och positiva ordalagen kommer sig utav att remissinstansen ifråga känner sig smickrad över att ens ha blivit tillfrågad, och att remissinstansen därför symboliskt vill markera en ömhetsbetygelse. Många gånger saknas någon form av argumentation vare sig man anser att någonting är "positivt" eller "negativt", och ofta verkar man gå på en ganska spontan känsla, eller förhålla sig saktmodigt och inkännande - vad kan Kulturdepartementet tänkas vilja höra? Man tycks i dessa fall inta rollen av den lojale tjänstemannen. Man skulle visserligen kunna invända att denna typ av remissvar utmejslas utifrån en underförstådd idé av själva genren remissvar. En hel del remissinstanser högre upp i den kulturpolitiska hierarkin har dock en helt annan ton - så även en och annan bland de övriga instanserna ska sägas. Det finns alltså uppenbart en rad valmöjligheter och sätt att förhålla sig till Kulturdepartementet då man som remissinstans delger sina synpunkter. Man skulle också kunna tänka sig att många mindre remissinstanser och kommuner helt enkelt saknar tid och resurser för

att sätta sig in i utredningen och därmed ge ett initierat och nyanserat svar. I dessa fall kvarstår ju dock möjligheten att ge ett avböjande remissvar eller att inte svara alls, då remissinstanser som inte är statliga myndigheter saknar skyldighet att återkoppla.

Det är dock få remissinstanser som är helt odelat positiva, ibland är man negativ till förslaget att en ny museimyndighet ska inrättas, ibland rör det sig om detaljer eller en formulering i någon paragraf. En del remissinstanser formulerar sig mer kortfattat men i princip genomgående jakande till de grundläggande förslagen i utredningen bortsett från en och annan invändning. Exempelvis lyder Uppsala kommuns remissvar i sin helhet:

Uppsala kommun har inga invändningar mot beskrivningen av dagens situation för svenska museer och har heller inget att invända mot utredningens problemformulering och beskrivning av generell lösning vilken man även ser är applicerbar på kommunal nivå. Angående en särskild museilag är det bra att formulera en standard för alla landets offentliga museer och lagens betoning på frihet för museerna skapar ett professionellt handlingsutrymme och ger även ett starkare skydd för yttrandefrihet. Att landets museer underställda museilagen ska "bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad samt att museerna ska ha hög kompetens inom sina ämnesområden" kan vara för högt ställda krav för mindre kommunala museer och andra museer med kommunal finansiering som i första hand ägnar sig åt förmedling av kunskap och upplevelser. Uppsala kommun anser det vara av värde att museiverksamheten inom de estetiska ämnesområdena ska bidra till en konstnärlig utveckling, Inget sägs om det i utredningen. Uppsala kommun har inget att invända mot inrättandet av en ny myndighet.

(Uppsala kommun 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Att ta upp estetiska frågor likt ovan, eller trycka på kulturens egenvärde, är något som förbryllande få remissinstanser bestämmer sig för att ta fasta på. De flesta respondenterna väljer, i enlighet med vad som påbjuds i *Ny museipolitik*, att fokusera på kulturens och museernas instrumentella värde, där det viktigaste tycks vara att medborgarna ska få rätt uppfattning i en rad frågor som rör demokrati, jämställdhet, mångfald etcetera. Som ett led i denna hållning uttrycker många jubel över den tänka museilagen. Denna reaktion bör nog inte tolkas som en önskan om att låta sig regleras med lag och styras i juridiskt hänseende. Lagen sägs från de statliga utredarnas sida garantera museernas fria ställning, och detta välkomnar och återger många remissinstanser till synes helt okritiskt i sina svar. När vissa värdeord av ovanstående snitt yttras verkar det vara en mer eller mindre inlärd reaktion att applådera. Andra har dock en mer nykter hållning, och till exempel skriver Statens museer för världskultur i sitt remissvar att:

Museilagen och de nya förordningarna vill tydligt värna kärnverksamheternas betydelse och museernas ställning som fria kunskapsinstitutioner i samhället, samtidigt som mer fokus läggs på sektorns egen kompetens och vilja att utvecklas. I tider av omfattande samhällsförändringar kan museerna spela en central roll i det demokratiska samtalet. Vi ser den föreslagna museilagen som viktig, men mer av symbolisk karaktär då den saknar sanktionsmöjligheter.

(Statens museer för världskultur 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Även Statens försvarshistoriska museer menar i sitt remissvar att: "Det måste finnas möjlighet för en huvudman att kunna vidta korrigerande åtgärder mot ett museum som i sin verksamhet för fram budskap som är tveksamma ur ett demokratiskt och medborgerligt perspektiv" (Statens försvarshistoriska museer 2016 'Remissvar SOU

2015:89 Ny museipolitik'). Man är därför till skillnad från Statens museer för världskultur emot lagen, som ses som tandlös. Man får dock ändå på ett hörn in en beaktelse till demokratiska och medborgerliga "perspektiv" i sitt ställningstagande.

Kanske är den nya museilagen just en symbolisk gest, som främst är en fråga om *dignitet*. Då biblioteken och arkiven har bibliotekslagen respektive arkivlagen, verkar det finnas en önskan om att på något sätt ställas i paritet med biblioteken och arkiven, att man så att säga vill lyftas upp i samma klass. Även Lunds universitet är i sitt remissvar inne på ett liknande resonemang då man skriver att:

Universitetet är positivt till att slå fast de allmänna museernas ställning i en museilag, eftersom en museilag skapar större överensstämmelse med arkiv- och biblioteksfärderna, som sedan lång tid tillbaka ses som nära besläktade (ABM-sektorn) [...] Dock vill universitetet påpeka att det är en svaghet att lagen inte kopplas till någon form av sanktioner.

(Lunds universitet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Jamtli, läns museet i Jämtlands län, vänder på steken och menar att det saknas "sanktionsmöjligheter i förhållande till huvudmän som kan anses kränka ett museums oberoende" (Jamtli – läns museum i Jämtlands län 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'). Jamtli ställer sig positivt till såväl den föreslagna museilagen som den nya museimyndigheten, och skriver att:

Sverige har inte haft tradition att ha en lag som reglerar museiområdet. Förslaget om en museilag som samlar alla museer oavsett huvudmannaskap under ett antal principer för ordentlig praxis är ett stort framsteg. Förslaget i betänkandet betonar fram för allt museernas oberoende ställning som kunskapsinstitutioner och kulturaktörer oavsett om de är statliga, regionala eller kommunala. Museer ska ha friheten att vara kritiska och vid behov provocerande utan att huvudmän eller andra lägger sig i verksamheten.

(Jamtli – läns museum i Jämtlands län 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Förhållningssättet till Kulturdepartementet verkar vara att man ser det som att "den goda staten" har skridit till verket. Man godtar till stor del Kulturdepartementets version med få kritiska invändningar, och fortsätter:

Stiftelsen Jamtli är positiv till etableringen av en ny museimyndighet och berömmar möjligheten för mer samarbete mellan statliga-, regionala- och kommunala museer. Men vi uttrycker önskan att sådana samarbeten blir långvariga och inte ska förvaltas i kortsiktig projektform. Dessutom vill vi påpeka att en överföring av det försvarshistoriska anslaget inte får till följd att staten glömmer de lokala satsningar som är etablerade och som är beroende av det samma anslag.

(Jamtli – läns museum i Jämtlands län 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Jamtli avslutar sitt remissvar med orden: "I övrigt gratulerar vi staten med väl utförd utredning" (Jamtli – läns museum i Jämtlands län 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik').

4.4.3 Skeptiska och negativa invändningar

De mest fylliga och initierade svaren står att finna bland annat i de skrivelser som inkommit från universiteten. Förmågan och färdigheten att navigera, hantera och polemiserat inom diskursens ramar är här stor. Universitetens remissvar är inte underdåniga, utan ofta kunniga och kritiska. Diskursen utmanas i vissa avseenden även om den kritik som lyfts fram många gånger anpassar sig efter den påbjudna självkontrollens konturer. Kanske finns det i någon mån en ömsesidig strävan efter att upprätthålla den diskursiva ordningen, om än justera maktbalansen här inom.

I regel inleds universitetens remissvar med en lång utläggning om hur utomordentlig kompetent man är som remissinstans. Uppsala universitet, som avvisar den tänkta museilagen men ställer sig ”försiktigt positiv till en ny myndighet för museer och utställningar” (Uppsala universitet 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’) skriver bland annat innan själva betänkandet kommer på tal att:

Sammantaget bedriver Uppsala universitet idag omfattande museiverksamhet som innefattar kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning samt programverksamhet och utställningar som är tillgängliga för allmänheten (prioritetsordning). Verksamheterna hade under 2015 ca 400 000 besökare – universitetsbiblioteket oräknat - i alla åldrar och det internationella kontaktnätet är omfattande. Genom Universitetsbiblioteket har universitetet tagit huvudansvaret för utvecklandet av Alvin, en nationell plattform för registrering, digital publicering, tillgängliggörande och arkivering av kulturarvssamlingar. Samtidigt är inslaget av finansiering via medel från kulturdepartementet marginellt. Universitetet bedriver forskning och utbildning i ämnen med museirelevans: museologi, historia/idéhistoria, arkeologi, konvetenskap, osteologi och kulturvård. Museer och samlingar är infrastruktur för forskning och utbildning samt resurser för studenternas kompetens- och karriärutveckling. Universitetets museer tillhandahåller praktikplatser, examensarbeten och karriärprogram i syfte att göra studenterna väl förberedda inför ett kommande yrkesliv. Vid Uppsala universitet finns också en universitetspedagogisk kurs för akademiska lärare som vill använda museer och samlingar i undervisningen. Ett brett universitet är också ett ekosystem av kompetens med möjligheter till vitaliserade samarbeten över ämnesgränserna – från juridik, etik och entreprenörskap till experimentella resurser för t.ex. DNA-analyser och synkrotronljusstudier.

(Uppsala universitet 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’)

Vi har alltså att göra med en potent remissinstans med anspråk på att veta vad den talar om, och självförtroendet är på topp. På något sätt ger man sig in i en smärre dragkamp om vem som är starkast och har bäst förmåga att hävda eller i slutändan forma det perspektiv som framstår som mest rimligt och sant. Eftersom universiteten i viss mån har som ledstjärna och ambition att söka just “sanningen”, varigenom man som institution många gånger vunnit och framgångsrikt lyckats hävda sin legitimitet som maktfaktor, uppstår här en benägenhet att betona och höja sin position och tyngd i den diskursiva ordningen. Detta gäller även Lunds universitet som skriver att:

Lunds universitet noterar dock att experterna i betänkandet domineras av departementstjänstemän och befattningshavare utanför museivärlden. Referensgruppens medlemmar har även de sammantaget en relativt svag förankring i museisektorn, i synnerhet när det gäller kunskap om samlingar. Detta tillsammans med att ingen museolog eller sakkunnig från de så kallade museiämnena varit knuten till betänkandet gör att betänkandet har en försvagad anknytning till museivärlden.

Denna invändning har fog för sig, och i samband härmed lyfts gruppen bakom det egna yttrandet fram, en akademiskt kompetent och inom museiväsendet väl erfaren skara. I sammanhanget bör dock sägas att Lunds universitet ställer sig positivt till en stor del av förslagen, bland annat den föreslagna museilagen samt den nya myndigheten för museifrågor. De äldre och mer anrika universiteten har dock en ganska annorlunda framtoning jämfört med de yngre universiteten som exempelvis Umeå och Karlstad. De senare lämnar sitt yttrande på betänkandet direkt utan att först leverera en meritlista. Inget svar verkar ha inkommit från Linnéuniversitetet eller Luleå tekniska universitet. Från Mittuniversitetet liksom Linköpings universitet har ett svar inkommit vari man meddelar att man avstår från att svara, vilket är värt att notera i synnerhet då båda på sitt sätt besitter kompetens på området.

Även om väldigt många remissinstanser applåderar lagen, är betydligt fler tveksamma eller negativa till att en ny museimyndighet inrättas. Om bejakandet av den tänkta museilagen snarare är att betrakta som en okontroversiell bekännelse till vissa värden, så befarar många att den föreslagna nya museimyndigheten torde kunna innebära oönskade regleringar och skyldigheter för de olika museerna. Härom skriver bland andra Göteborgs universitet att:

Vi är tveksamma till förslaget om att inrätta en *ny myndighet*, Myndigheten för museer och utställningar. De funktioner som denna myndighet skulle ha är bland annat att följa upp verksamheten och fördela bidrag till museisektorn. Enligt vår mening motverkar inrättandet av en sådan myndighet i själva verket huvudtanken med reformen.

(Göteborgs universitet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik')

Den nya museimyndigheten kan, till skillnad från den föreslagna museilagen, dels befaras göra museiverksamheten mer likriktad och enfaldig, dels resa en rad krav i form av exempelvis återrapportering och utvärdering till den nya myndigheten, och således gå på kontrovers med den uttalade ambitionen från utredarnas sida. Även Moderna museet (MM), som är emot såväl den föreslagna museilagen som den nya museimyndigheten, tecknar i sitt remissvar att: "Utredningen anser att museisektorn idag är organisatoriskt splittrad medan MM menar att det oftast är av godo att sprida de olika aktiviteterna på flera huvudmän för en mer omsorgsfull dialog och en sammantaget bättre demokratisk process" (Moderna museet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'). En lag anses här ha en homogeniserande verkan, medan Moderna museet menar att splittring kan ses som något värdefullt i sig, och att det bidrar till ökad mångfald, demokratisk dialog och variation. Man skriver därför följaktligen: "För centralmuseerna finns den gemensamma nämnaren i det faktum att staten är uppdragsgivare men det är inget tillräckligt incitament för de reformer betänkandet argumenterar för. Enligt MM reglerar sig sektorn tillfredsställande som det är och där problem uppstår är inte lösningen en ny myndighetsnivå utan en skarpare analys och åtgärder vidtagna direkt mellan parterna" (Moderna museet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik').

Överlag är intrycket att de statliga museerna levererar genomtänkta svar med bibehållen integritet. På ett sätt faller det sig ganska naturligt, eftersom man befinner sig i, och känner till verksamheten på ett helt annat sätt än många andra

remissinstanser. Centralmuseerna har också en helt annan förmåga att föreställa sig vad de olika förslagen kan tänkas innebära rent konkret till skillnad från kommunerna, där konsekvenserna eller följderna av förslagen ter sig betydligt mer diffusa. Å andra sidan reser det vissa frågor rörande kommunikationen mellan Kulturdepartementet och centralmuseerna. En fråga som hänger i luften är varför Kulturdepartementet valt att tillsätta utredare med en armlängds avstånd till museivärlden. Kanske svaret till viss del finns i de från museerna inkommande remissvaren. Moderna museet levererar i besk ton att man i Museiutredningen: “saknar [...] en tydlig och framåtblickande vision för museiverksamheten där utredningen i stället valt att teckna en historik och göra ett par pragmatiska nedslag som snarare hör hemma i regleringsbrev” (Moderna museet 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). I likhet med Moderna museet är exempelvis Statens försvarshistoriska museer (SFHM) emot både en ny museilag och en ny museimyndighet. Man skriver i sitt remissvar att: “SFHM anser vidare att det inte lämpar sig att lagstifta om att utställningar och annan publik verksamhet inom det allmänna museiväsendet ska hålla hög kvalitet eller att kompetensen ska vara hög inom respektive ämnesområde. Det är självklart något alla museer ska eftersträva men misslyckanden bör inte betraktas som lagbrott” (Statens försvarshistoriska museer 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). SFHM är motvalls vad gäller det mesta i museiutredningen, och en tveksam eller negativ hållning till förslagen har även Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde (Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). I remissvaret anförs att: “NMW är tveksam till behovet att införa en museilag för att slå fast de allmänna museernas fria ställning utifrån förutsättningen att denna inte blir en ytterligare påлага och ett utökat uppdrag” och att “NMW är negativa till att en ny myndighet för museer och utställningar inrättas” (Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’)

Bo Nilsson, museimannen som varit verksam vid ett antal museer och Statens kulturråd, utgör en egen remissinstans. Eftersom han här inte utgör någon myndighet eller företräder någon stiftelse eller förening, är han fri att rikta kritik på ett helt annat sätt än övriga remissinstanser. I sitt förhållandevis långa remissvar skriver även han att “en museilag och en museimyndighet, tror jag, riskerar att desarmera museernas förmåga att utvecklas dynamiskt. Möjligen även förslaget om en kollegial kvalitetsgranskning” (Nilsson, Bo 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). Han uttyder även viljan att reformera museiväsendet i enlighet med utredarnas förslag som att man inte är nöjd med vad museerna presterar, och att staten vill ha ökad kontroll över verksamheten:

Sammantaget kan förslagen tolkas som att staten är besviken över museernas verksamhetsresultat och i någon mening osäker om man inom sektorn mäktar att ta ett eget ansvar för framtiden. Statens förtroende för museerna som helhet tycks svikta [...] Förslagen andas misstroende. Kan skapa en rollosäkerhet. Det kan vara läge för en annan, mer positiv attityd till museerna. De har genom en ganska lång följd av år utretts i relativt täta intervaller och förväntats anpassa sig snabbt till de förslag som lagts och som i de flesta fall har tydliga politiska förtecken. På gott och ont...

(Nilsson, Bo 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’)

Nilsson skriver vidare: “Att en museilag skulle behövas för att slå fast de allmänna museernas fria ställning som kunskapsinstitutioner i samhället och deras ansvar att

förmedla ett reflekterande förhållningssätt till historien och omvärlden känns nästintill verklighetsfrämmande” (Nilsson, Bo 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). Han menar att staten anför drastiska förslag såsom inrättandet av en ny museimyndighet för att stävja sitt missnöje, och frågar sig: “vad är det för typ av resultat man inom sektorn som helhet inte har uppnått?” (Nilsson, Bo 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). En diffust formulerad lag skulle hur som helst inte undanröja de hinder utredarna målat upp. Den tänkta museilagen och museimyndigheten, menar Nilsson, hämmar och byråkratiserar från centrum, samtidigt som den undergräver den tillit och respekt som krävs för att museet verkligen ska kunna vara en “fri och vetenskapsbaserad institution” (Nilsson, Bo 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’). Nilsson tolkar det alltså som att staten vill ha ökad kontroll för att vidga sin makt och dominans. Till skillnad från många andra remissinstanser låter han sig inte charmas eller reflexmässigt gå igång på vissa värdeord, utan har en kritisk udd och blick riktad mot Kulturdepartementet, en misstro som måhända är ömsesidig.

4.4.4. Bortom diskursens ramar

Vissa remissinstanser väljer att ställa sig *utanför* diskursens ordning, och skälen härtill kan variera och går bara att spekulera om. Bland remissinstanserna finns flera föreningar och riksorganisationer för minoritetsgrupper, exempelvis Riksorganisationen Same Ätnam, Svenska Samernas Riksorganisation, Riksförbundet Romer i Europa, É Romani Glinda, Sverigefinska Riksförbundet, Sverigefinländarnas delegation, Resandeorganisationernas Centralråd, Kulturarv utan gränser, Kulturgruppen för resandefolket etcetera, men såvitt jag kan se har *inga* av dessa remissinstanser svarat. En hypotes om varför kan vara att utredningen genom sitt språk, sin framställning och ton de facto utestänger många från att svara, då formen eller genren i sig innehåller en rad krav om *vad* som får sägas och inte sägas, samt *hur* synpunkter får framföras. Även om staten säger sig vilja öppna upp, tillgängliggöra och skapa mångfald, så verkar man i princip gallra mellan vilka som får tillträde till diskursen - uppdelningen mellan de som får tala och de som förväntas tala verkar göras redan i detta skede. Man reser exkluderande trösklar som i själva verket förefaller placera många utanför diskursen. Dessa remissinstanser har heller inget intresse av att vidhålla den ordning som makten föreskriver, och har därför valt att inte svara alls. Att *inte* kommentera betänkandet kan dock också ses som en kommentar eller markering i sig. Åtminstone två minoritetsgrupper har dock valt att svara; Svenska Tornedalingars Riksförbund samt Judiska Centralrådet i Sverige - och i dessa fall är svaren formulerade i en upprörd eller indignerad ton. Judiska Centralrådet har inte synpunkter på huvudförslagen eller den föreslagna museilagen, men menar att man som grupp inte känner sig uppmärksam i museisammanhang. Man skriver att:

Det finns oroväckande tecken i dagens Sverige på att politiker och andra inte ser nationella minoriteters kulturarv som en del av det svenska kulturarvet. I denna situation är det angeläget att staten genom sin museipolitik är tydliga med att det är av stor vikt att synliggöra de nationella minoriteternas kulturarv i sig själv och hur de nationella minoriteterna har bidragit till det svenska kulturarvet.

(Judiska Centralrådet 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’)

Svenska Tornedalingars Riksförbund går ännu hårdare fram i sin kritik, och inleder sitt svar med en i fetstil markerad rubrik: “Exkludering av nationella minoriteter”. Man känner sig utestängd, och menar att:

Med anledning av ovan är det anmärkningsvärt att tornedalingar och övriga nationella minoriteter inte omnämns i betänkandet trots att innehållet i högsta grad berör dem. Det är beklagligt att nationella minoriteter och minoritetsspråk även idag är en osynliggjord del då språken och kulturen är en värdefull del av det svenska kulturarvet.

(Svenska Tornedalingars Riksförbund 2016 ‘Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik’)

Kanske att utredarna varit mer intresserade av själva *processen* med att skicka ut museiutredningen, än av svaren i sig. Staten kan på så sätt hävda att man har gett alla en möjlighet att komma till tals, och därigenom peka på att en demokratisk ordning har präglat de bedömningar och förslag som legat för handen. Många har dock valt att inte ge något svar alls. Utredarna har talat *till* dessa remissinstanser, inte *med* dem. Då man inte själv känner sig bekräftad, vill man inte heller bekräfta. Uppdelningen mellan *den talande* och *den tyste* är redan gjord.

5 Resultat och sammanfattning

I denna uppsats har avsikten varit att snäva in undersökningen till att omfatta den kulturpolitiska museidiskursen sådan den kommit till uttryck i den statliga utredningen *Ny museipolitik 2015:89* med tillhörande remissvar. I den serie seanser och berättelser som utredningen utgör har prevalensförhållanden såväl som utestängningssystem kunnat utläsas. Själva hanterandet av proceduren - påbuden och förbuden, indelningarna och kategorierna, uppdelningen mellan de talande och de tilltalade - har försiggått enligt ett visst skönjbart arrangemang utifrån vilket vissa slutsatser kan dras.

Först bör sägas att diskursanalys främst är ett humanistiskt tolkningsmönster och inte strikt vetenskap. I fokus hamnar relationen mellan makt och kunskap, om hur den definieras och organiseras, kanaliseras - och institutionaliseras. Poängen med att göra en diskursanalys är att försöka skärskåda olika dominansförhållanden som döljer sig bakom en rad resonemangsstrukturer och positioner. Det handlar till stor del om att försöka få ett grepp om hur kunskap produceras, värderas och distribueras. Vem förmår hävda ett tolkningsföreträde och ge sin version av "verkligheten"? För att reproducera och vidmakthålla denna står en rad kontrollmekanismer till buds som formats under lång tid, och vars upprinnelse eller genealogi det ibland kan vara svårt att se eller uttyda. Dess ursprung står, enligt detta synsätt, ytterst att finna i *viljan till makt*. Makten förmedlar sig med hjälp av ett institutionellt stöd som således inte uppkommer helt slumpmässigt. Det finns en avsändare och en mottagare där en över- och underordning kommer till uttryck. För att slå vakt om denna *diskursiva ordning* formar sig en rad såväl formella som informella institutioner, vars syfte i detta relationella sammanhang blir till att korrigera och dana subjekten eller medborgarna, eller med andra ord styra utvecklingen i en viss påbjuden riktning; staten vill torgföra sin version av hur det "är" och "bör" vara. Kulturpolitiken blir här till ett av flera verktyg för att leverera en berättelse och ett ramverk, eller som Jenny Johannisson skriver att avgöra vissa regler och kriterier gällande vem som får säga vad. Olika roller och positioner formuleras i olika "berättigandegemenskaper" (Johannisson 2010, s.22-23). I det kulturpolitiska landskapet råder, som Anders Frenander påvisar, i många avseenden en utbredd konsensus rörande de diskursiva gränserna, en ordning som fortplantar sig "i sedan länge upplöjda fåror" (Frenander 2014, s.227-228).

Diskursanalys som teori eller metod är varken oproblematiserad eller okontroversiell. Eftersom vi alla är inlemmade i en diskursiv ordning blir det i princip omöjligt att som tolkande subjekt helt kliva ur denna för att objektivt blottlägga vad som *egentligen* döljs och sägs bakom alla formuleringar, positioner och förhållningssätt. Man sätter sig själv i en anspråksfull och privilegierad sits och har utifrån denna ett tolkningsprerogativ - och skulle inte även detta kunna ses som ett uttryck för viljan till makt? I möjligaste mån har jag dock försökt vara öppen med genom vilka

glasögon som texterna studerats och tolkats, och vad utgångspunkterna och syftet med detta varit. Det har handlat om att försöka sönderdela, leta och spåra. Vissa mönster, motsägelser och underförstådda påbud har utkristalliserats. Tanken med detta kritiska förhållningssätt, som i sig självt blir till en diskursiv ordning, har hela tiden varit att utvinna något annat än vad en sedvanlig läsning och återgivning hade alstrat, vilken möjligen bara hade gjort mig till en refererande och konserverande medspelare som genom återupprepningar och kommentarer bidraget till att cementera invanda relationer, dominans- och samtalsordningar.

Genom regeringens kommittédirektiv 2014:8 gavs inte bara ett uppdrag att utreda, utan direktivet var omgärdat av en uppsjö av förutsättningar och föreskrifter, deskriptiva och normativa utsagor och instruktioner. Regeringen visste uppenbarligen vad man ville ha av de tillsatta utredarna då man gav ett ganska snävt manöverutrymme för handen. Talesättet “som man frågar får man svar” äger här giltighet. Utredarna skulle “beskriva och analysera samhällsutvecklingen” och “föreslå nationella mål för museipolitiken som tar sin utgångspunkt i de nationella målen som är anpassade till de nya förutsättningar som råder till följd av pågående samhällsförändringar”, varefter regeringen i själva kommittédirektivet delvis gav sig i kast med det som man la på utredarna att undersöka (SOU 2015:89, s.339). Att kalla det för en fingervisning vore en underdrift.

Det är värt att påpeka att den typ av text eller genre som statliga utredningar bildar formmässigt verkar vara en anmärkningsvärt konservativ sådan, där ett av de grundläggande syftena är att just återge och reproducera den ordning som makten önskar. Detta sker till att börja med genom de anvisningar och beskrivningar som uppdragsgivaren, det vill säga staten, ger. Museiutredningar “tillsätts primärt för att belysa museernas kärnverksamhet. I grunden handlar det om att uppdragsgivaren, med vissa tidsintervall, har ett behov av att pröva de grundläggande skälen för att staten ska bedriva och finansiera museer” (SOU 2015:89, s.86). Detta är vad utredarna uppger, och genom att ständigt återanvända vissa begrepp och resonemang läggs på de inblandade parterna att utöva en form av självkontroll och lojalitet. Man åläggs tala om frågorna på ett visst sätt - något annat ges inte plats eller utrymme inom diskursens ramar. En gallring mellan de talande och de tilltalade har gjorts, och vem som får säga vad. Vem eller vilken instans som har auktoritet att avgöra vad som är “sant” eller “rätt” är redan mer eller mindre bestämt. Rent krasst kan man säga att vad uppdragsgivaren i detta fall ville ha av utredarna var ingen omdaning eller förnyelse av denna ordning, utan snarare alltså bekräftelse och förslag på hur dominansen istället skulle kunna vidmakthållas och utvidgas - eller hur man inom museisektorn skulle kunna uppnå “högre effektivitet” (SOU 2015:89, s.339). I det senare avseendet har man dock uppvisat viss innovativitet.

I *Ny museipolitik* uppges museernas uppgift var att tjäna samhället, men vad detta innebär är en värderingsfråga. Samtidigt skriver de statliga utredarna att “museerna inte [ska] kunna användas i ideologiska syften för att driva en viss politisk agenda eller torgföra en politiserad historiesyn” (SOU 2015:89, s.260). På samma gång vill man inte ha museer som hamnar på glid med maktens vilja eller instruktioner. Såväl i det förflutna som i nutiden har vad som beskrivs som den goda staten ett moraliskt mandat att styra och tillrättavisa. Historiskt kan det ha handlat om att näpsa vad man menar varit samhällsfrånvända museitjänstemän som inte hörsammat folkets röst och

krav. Museerna uppges i promemorian inför Museiutredningen ställa sig motvilliga till en ny utredning, då de uppger sig vara "nöjda med befintlig organisationsform" (SOU 2015:89, s.362). Staten säger sig dock vara kapabel att lyssna in samtidsandan och sätta kraft bakom nödvändiga förändringar och reformer. Museerna däremot är "slående" nöjda, de saknar krisinsikt, och har inte vett att förstå att "de pågående samhällsförändringarna" kräver ett handfast agerande då det är "en fråga om liv och död" (SOU 2015:89, s.359). Misstron hänger i luften, och staten vill uppenbart *ha* kontroll, inte *avhända* sig den.

Staten utgår från en sedan länge tongivande emancipationsberättelse, där en förutbestämd början tar vid och där en riktning för den fortsatta samhällsutvecklingen anges. Man hävdar, vilket vi sett, ett tolkningsföreträde och gör sig själv till en företrädare för det som av samtiden uppfattas som "rätt" och "sant", samtidigt som kritiker eller skeptiker kan förpassas till vad som ibland blir till en illusorisk motpol eller falsk dikotomi. En underliggande uppdelning som genomgående framkommer i utredningen är bilden av den förnuftiga staten kontra den känslostyrda mottagaren för statens budskap. Vad som ska representera samhällets minnen och identiteter är dock inget som överläts åt var och en att avgöra. De gamla kommunikationskanalerna, att staten talar till medborgarna uppifrån och ner och berättar hur det "är" och "bör" vara, håller i någon mån på att krackelera. Man vill i detta läge hitta en annan mer fruktsam strategi anpassad efter "de rådande samhällsförändringarna", där anspråk på en intention om att skapa demokratisk medborgerlig delaktighet kan lyftas fram. Att denna relation mellan stat och medborgare skulle vara symmetrisk finns dock inte skäl att tro. Avgörandet gällande vad som är "sant", eller resurser och förmåga att hävda detta, har staten till stor del i sin hand. Man har makt över indelningarna och kategorierna, över vad som är att betrakta som "utveckling" och vad som är "representativt" för dagens Sverige. Staten vill hitta vägar för att få någon form av kontroll över samhällsberättelsen och "kunskapsuppbyggnanden", ett begrepp som i sig implicerar en specifik syn på vad "kunskap" är. Vem som har mandat att alstra och producera denna kunskap har staten synpunkter på, då "kunskapsuppbyggnad" och maktutövning intimt hänger samman.

Staten vill frammana en bild av sig som en form av förlösare eller barnmorska, där människors kreativitet ska frigöras, där jämställdhet ska skipas, och där mångfalden ska odlas och blomma. Man vill ha demokratisk delaktighet, vara "samhällsrelevant" och "en angelägenhet för alla" (SOU 2015:89, s.340). Det är denna bild staten frontar, och då den levereras ligger en förväntan om applåder och bekräftelse i luften. Vad man kallar för utmaningar såsom "utanförskap och ekonomisk ojämlikhet, ökad etnisk och kulturell mångfald, individualisering och ett allt mer fragmenterat medielandskap" kan avhjälpas med kulturpolitiska *instrument*, eller som man skriver: "framtidens museer kan också, med sina särskilda resurser, i högsta grad vara en del av lösningen på flera av de problem som förändringarna orsakar" (SOU 2015:89, s.224). Myntet glimmar till, men har också en annan sida.

Som Carl-Johan Svensson skriver i sin avhandling (2010) blir museipolitiken samtidigt till en upprätthållare av ett nationellt narrativ som om och om igen ska reproduceras där det ständigt sagda återigen sägs, förblir sagt och om igen återstår att säga. Diskursen har sina väktare och grindvakter. Påbud levereras och kommentarer efterfrågas av de som tillåts tala, för att fixera och reaktualisera över- och

underordningen. I "verkligheten" är det dock ingalunda på något sätt självklart att staten allena vare sig företräder eller förmår reda ut de begrepp som den använder sig utav. Det som staten menar vara demokratisk delaktighet kan i själva verket ses som exkluderande. Det som staten anser vara mångfald kan på många sätt betraktas som enfald. Det som staten menar vara "fria kunskapsinstitutioner" kan lika gärna ses som centraliserade, kontrollerade och homogeniserade språkrör för statens vilja och ambitioner att utöva makt. Vad staten verkar vilja ha förefaller istället vara en infrastruktur för att framföra vissa budskap. Länken mellan den talande och den tilltalade är dock inte alla gånger klar och direkt, utan många gånger luddig och svår att följa. Museerna ska vara ett ramverk för reflektion där, som Johan Lund skriver, vissa "tanke- eller modusscheman" ska leda subjektet fram till en slutsats om vad som är förment "rätt" eller "sant", för att mynna ut i en bekännelse till vissa värden (Lund 2016, s.331-333).

I remissvaren har vissa instanser, i synnerhet de långt ner i den kulturpolitiska hierarkin, många gånger valt att ovillkorligen ordna in sig utefter maktens påbud och samtalsordning. Mönstret har enligt konstens alla regler fortplantat sig; kommentaren tjänar syftet att återupprepa och bekräfta. En form av ritualiserad och symbolisk tuppfäktning har därefter ägt rum då någon detalj ifrågasatts eller då en och annan kritisk fråga har rests. Detta hör dock till genren och ligger precis i linje med vad som är att förvänta sig. En del remissinstanser, exempelvis universiteten, har dock försökt jämka i den asymmetriska maktrelationen för att positionera sig som en mer fri och jämbördig samtalspartner. Den diskursiva ordningen kan i en del fall sägas ha tänjts en aning, men troligen ingalunda ruckats i sin robusta uppbyggnad.

De remissvar som inkommit från centralmuseerna är många gånger de som innehållit beska salvor mot förslagen och i gemen andats misstänksamhet mot Kulturdepartementet. De statliga utredarna har dock på något sätt försökt skjuta ut dessa synpunkter åt marginalen till, eller placera dem utanför diskursen genom att redan från början hävda att museerna "saknar krisinsikt". Museerna uttrycker misstro mot de statliga utredarnas deklarerationer, uttalade ambitioner och förslag, och har försökt läsa in vad staten *egentligen* vill, och vad förslagen *egentligen* innebär rent konkret - och man har då inte dragit samma slutsatser som sin överordnade uppdragsgivare, utan många gånger kommit fram till totalt motsatta konklusioner. Staten vill som huvudfinansiär som sagt se en typ av museer som berättar deras berättelse, och som agerar väktare "då spridning av stereotypa och felaktiga tolkningar" figurerar i samhället. En annan uppgift är att "avslöja vandringsägner som sprids i media och på sociala plattformar" (SOU 2015:89, s.232-233). Institutionens roll blir här den klassiska, att korrigera medborgarna, eller att "producera och förmedla kunskap, kulturellt fotade föreställningar och perspektiv på människan, naturen och samhället" (Jönsson, Persson, Sahlin, 2011, s.51). Även i regeringens kommittédirektiv liksom i museiutredningen finns föreställningar som mycket väl skulle kunna betecknas som stereotypa och rigida - det man kan antas vilja korrigera är dock inte dessa, utan *de andras* föreställningar som går på kontrovers med de egna. Man ser kulturens instrumentella värde, och vill inte avhända sig detta verktyg för att fostra och dana såväl medborgarna som de egna institutionerna i "rätt anda", förutsatt att man får någonting tillbaka. Staten vill ha *mätbara mål* och *samhällsnytta* i ett led att utöva styrning och fördelning av resurser. Man tillhandahåller ramar och instruktioner för att få kontroll över narrativen och

kunskapsproduktionen - i den mån det nu är möjligt utan att väcka alltför mycket misstro. Man vill inte framstå som auktoritär och agendadrivande, utan demokratisk och lite lagom postmodernistisk.

Diskursens ordning är många gånger subtil och svår att greppa. Strategierna och teknikerna för att vinna över sympatisörer såväl som skeptiker på sin sida kräver dock att "diskurspolisen" gör ett gott jobb för att hålla ordning och hävda "det sanna". Vi har i denna uppsats sett exempel på detta i form av olika typer av diskursiv kontroll. *Kommentaren* har tjänat detta syfte, så även *återupprepningen*. Disciplinen har inlemmat det passande och användbara, och placerat det skavande och okontrollerbara *utanför*. Utformningen har i sig självt tillhandahållit vissa gallringsprinciper.

I någon mån kan man kanske tala om en *omkastningsprincip*, som blir tydlig då kritikerna eller skeptikerna kommer till tals. Då regeringen säger sig veta vad framtiden kräver, har till exempel Moderna museet sagt sig sakna "en tydlig och framåtblickande vision" och ansett att staten istället "valt att teckna en historik" (Moderna museet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'). Då regeringen säger sig vilja arbeta för att kulturen ska "vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft" (SOU 2015:89, s.344) har andra sett tvångströjor i form av ökad kontroll, utökade utvärderings- och återrapporteringskyldigheter - man har rentav menat att staten "desarmerar museernas möjlighet att utvecklas dynamiskt" (Nilsson, Bo 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'). Istället för ökad mångfald och vitalitet går det att betrakta det kulturpolitiska förhållningssättet till dessa frågor som en uppvisning i enfald och en strävan efter att dana och gynna ett nationellt narrativ. Istället för "fria kunskapsinstitutioner" har vissa befarat en mer likriktad sektor där den tänkta museimyndigheten i själva verket motverkar huvudtanken med den föreslagna reformen (Göteborgs universitet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik').

De inblandade parterna lägger olika innebörd i begreppen då man talar om mångfald, frihet, kunskap, demokratisk delaktighet etcetera. Frågan är om processen med utredningen spelar någon roll. Den starkaste parten eller kraften kommer ändå få ett tolkningsföreträde, få sin syn på saken att dominera och torgföras, få utlopp för viljan till makt i de kanaler och den infrastruktur som diskursens ordning ger, reproducerar och vidmakthåller. I *Ny museipolitik* menar man i likhet med tidigare utredningar att museerna har ett instrumentellt värde, och målen med museipolitiken är expansiva - man vill att mycket ska öka, vitaliserande stimuleras och angå allt fler. Prestationsmått ska formuleras, mätas och utvärderas. *Egentligen* har inte mycket hänt, trots alla svassande formuleringar och utveckling och förnyelse. *Ny museipolitik* följer i stort - av gammal vana - upplöjda spår.

Efter utredningen *Ny museipolitik* följde en lagrådsremiss, som den 23 februari 2017 mynnade ut i propositionen *Kulturarvspolitik 2016/17:116*. Propositionen innehåller, förutom förslagen till en ny museilag, bland annat även regeringens kulturarvspolitiska prioriteringar och deras syn på kulturarvet som politikområde. Dessa dokument skulle tvivelsutan vara intressanta för fortsatta undersökningar. Hur har regeringen sållat bland remissvaren, vad har man valt att ta intryck av, och vad har man selekterat bort? Att undersöka vilka synpunkter som hörtsammats och vilka

som ratats finns goda skäl att analysera och tolka i framförvarande forskningsprojekt, inte minst för att verifiera eller korrigera de slutsatser som dragits i den här uppsatsen.

6 Käll- och litteraturförteckning

6.1 Källmaterial

Göteborgs universitet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/49650e/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/goteborgs-universitet.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Jamtli - länsmuseum i Jämtlands län 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/492f4b/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/jamtli--lansmuseum-i-jamtlands-lan.pdf> [hämtad 2017-05-23]

Judiska Centralrådet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/491aa1/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/judiska-centralradet.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Lunds universitet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/49589c/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/lunds-universitet.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Lärarnas Riksförbund 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/4ae76f/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/lararnas-riksforbund.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Moderna museet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/49650a/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/moderna-museet.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/49650e/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/nationalmuseum-med-prins-eugens-waldemarsudde.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Nilsson, Bo 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.

<http://www.regeringen.se/49589c/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/bo-nilsson.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Proposition 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*.

<http://www.regeringen.se/4933fd/contentassets/127b80d33b084194a415d72b85721874/161711600web.pdf> [hämtad 2017-05-12]

Skolverket 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49650b/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/skolverket.pdf> [hämtad 2017-04-18]

SOU 2015:89. Museiutredningen 2014/15. *Ny museipolitik*.

Statens försvarshistoriska museer 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49650d/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/statens-forsvarshistoriska-museer.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Statens museer för världskultur 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49650e/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/statens-museer-for-varldskultur.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Styrelsen för internationellt utvecklingsamarbete 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49589c/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/sida.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Svenska Tornedalingars Riksförbund 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49650a/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/svenska-tornedalingars-riksforbund.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Uppsala kommun 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49650d/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/upsala-kommun.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Uppsala universitet 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/49650e/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/upsala-universitet.pdf> [hämtad 2017-04-18]

Östersunds kommun 2016 'Remissvar SOU 2015:89 Ny museipolitik'.
<http://www.regeringen.se/494c3a/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/ostersunds-kommun.pdf> [hämtad 2017-04-18]

6.2 Litteratur

Alvesson & Sköldberg (2015). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur

Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.

Beckman, Svante (2008). *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik*. Linköping: Sörlins förlag.

- Fahlgren, Siv (1998). *Diskursanalys, kunskap och kön*. Umeå: Umeå universitet.
- Foucault, Michel (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Frenander, Anders (2014). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem*. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Harding, Tobias (2010). "Mångfald och splittring" ss. 45-63. *Svenska Unescorådets årsbok 2009. När bläcket har torkat. Vad gör vi nu?* Stockholm: Svenska Unescorådet.
- Johannisson, Jenny (2010). *Förändringar i kulturpolitikens geografi*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Jönsson, L.-E., Persson, A., Sahlin, K. (2011). *Institution*. Malmö: Liber.
- Lund, Johan (2016). *Museet vid korsvägen*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Riksantikvarieämbetet (2012). *Trender i tiden 2010-2015. Riksantikvarieämbetets omvärldsanalys*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Svensson, Carl Johan (2014). *Festligt, folkligt, fullsatt?* Jönköping: Högskolan i Jönköping.